

קד. (א) אל ישב אדם במקום שאוכלין, כשיש להם בושת לאכול לפניו.  
 קו. (ב) יבול אדם לשקר כדי שלא יתבייש חבירו וכשישקר יעסוק לשנות שלא יהיה  
 כל כך לנמרי שקר ומצינו שאמר (עזרא יור ב) אנתנו (א) הושכנו נשים  
 נכריות (ב) ושמואל הקטן אומר אני הוא שעליתי בלא רשות כדי שלא להלבין פני  
 אחר, אבל במקום שאדם חוטא מלבנים פניו כמו שאמרו (ג) אם ישנו לשוחט לפנינו  
 נשאל לו אם לא ידע הלכות שחיטה הרי אע"פ שמתבייש אין חוששין למה שחט  
 לא היה לו לשחוט עד שיאמר לפני חכם הלכות שחיטה והיה החכם יודע אם היה יודע  
 הלכות שחיטה.

קז. (ג) אדם תפש את חבירו בקהל לאמר לו למה אמרת עלי דברים שלא ראית  
 בי (א). חברתה עם הרשעים ולא חברת עמהם ושחקת עמהם הרי אתה  
 בעצמך מעיד על מעשיך ועל מחשבותיך.

קח. (ד) ההולך עם הטובים אע"פ שאינו יודע מה בלבו תכריעהו לכף זכות.  
 קט. (ה) אחד אמר לבנו מדוע הלכת אחרי הבחורים [ע"ב] הפריצים אמר לו לקחתי  
 חבלי חכמה ומשכנים תחת כנפי התורה כי ראיתי שהיו הפצים לשחוק  
 בקוביא אמרתי להם תשחקו בפסוקים מי שיאמר פסוק שסופו א' יאמר חבירו פסוק  
 שראשו א' וכן על כל אות ואות ומי שלא ימצא יפסיד הרי עשיתי שלומדים תורה ואמרו  
 חכמים ומקרבן לתורה אמר לו אביו עד שבאת למשוך ונמשכת ונלכדת בחבלי שוא  
 ובעבותות החטאה כי למדתם דברי תורה להתלוצץ בהם ולשחוק וזה כפרתך אל תלך  
 בדרך אתם יותר ועל כל אות ואות שיצא מפייהם צריך או תענית או מעות לעניים שאין  
 להם כמה להשכיר מלמדים לבניהם ותגורם שילמדו כנגד מה שהחטאת אתה אותם  
 שלא ידעו ללמוד כגון קטנים.

קי. (ו) אדם שמחשב לעשות מצוה והיא אינה מצוה אלא עבירה היא ועשאה כי לא  
 היה לו לשאול מקבל שכר כבנות לוש, אבל אם היה לו לשאול ולא  
 שאל נענש (א) בעוה"ו (ב) וכיפתה. (ג) ר' (ד) שמעון אומר הרואה את הנולד שרואה  
 את המעשה מה יהיה באחריתו, ועוד הרואה את הנולד כבר, שראה אותו אדם שעשה כך  
 וכך תעשה כל כך אם אני אעשה כן כשם שנעשה כן יעשה לו ומתוך כך יעשה שלא יחטא.  
 קיא. (ז) יש אדם שנלכד באותו עון שחוטא בו, כדי לגלות לכל עונו שנאמר (משלי  
 ה כב) עונותיו ילכדנו את הרשע, אם גול שעל הגול נתפס. ויש שלוקח  
 ריבית או בעולה (א) בא ליד היוק ממון או סבור שהוא היתור או מורה לעצמו היתר  
 והוא מאבד מצד אחר כל מה שירויח בעון כדי שירגיש וישים על לב שאותו דבר

(ב) ק"ס. (ג) סמ"ג. (ד) סמ"ד. (ה) סמ"ט. (ו) ע"כ ק"י סמ"ט. (ז) סמ"ז. (ח) סמ"ח.

א קה. (א) כן כתב הרמב"ם פ"ו מהלכות ברכות סוף ה"ו: ואין מסתכלין בפני האוכל ולא למנות  
 שלא לביישו ומוכח בש"ע או"ח סי' ק"ע ס"ד. ומקור דבריהם מצוואות ר' אליעזר הגדול  
 הנקרא ארחות חיים וז"ל: ותעלים עיניך מלהסתכל בו כשתוא אוכל כי נפשו רחבה ותמוש עליו אוכל.  
 ובשבת מוסר פרק ט"ז הנוסחא ותשיב עליו אוכל. ובראשית חכמה פרק דרך ארץ שער ד': ולא  
 יביט בפני המסובין שמה יראה להם שויכבד עליו מזה שהם אוכלים.

קו. (ב) צ"ל מעלתו באלהינו ונושבים נשים. (ג) סנהדרין י"א א'. (ד) חולין ג' א'.  
 קז. (ה) הלשון צריך תקון ואולי צ"ל: ואמרת כי חברתי עם רשעים ושחקתי עמהם ולא חברתי  
 ושחקתי עמהם אמר לו הרי אתה בעצמך מעיד.

קי. (ה) צ"ל כעווא וכונתו למי ש"ב ו' ווענין סוטה ל"ה א'. (ג) בראשית רבה פרשה ס'  
 ויקרא רבה פרשה ל"ו שלא רצה יפתח לילך אצל פנחס שיפיר לו נדרו אבל צ"ע שהלא  
 התרה אינה תלויה בבחן גדול והיה יכול יפתח לישאל על נדרו מחכם אחר או אצל ג' הדיוטות  
 חגיגה י' א'? ואולי כי בתנחומא בחוקותי סי' ז' ובילקוט שופטים רמז ס"ח מוסף ואומר כי הלכה  
 אצל סנהדרין אלא שלא מצאו פתח לגדרו שהעלים הקב"ה מהן את ההלכה ואם היה הולך אצל  
 פנחס היה מוצא פתח להתיר נדרו. (ג) אבות פ"ב מ"ח.

קיא. (ב) אולי צ"ל בא ממון לידו.

## ספר חסידים

שהורה בו היתר שהוא אסור, ויש שיצליח בעוולה כדי שירבה עונות כדי שלא יעשה תשובה ופתאום יאבד הכל וכת' (איוב כו יט) עיניו פקח ואיננו, לכך יזהר אדם מכל אלה וישוב בעוד ממון בידו.

ק"ב. (ב) אחד חילל שבת והיה נושא כספו בא לפני חכם להורות לו תשובה אמר לו הנסף או שוויו חלק לבני טובים המתביישים לקבל מן הצדקה, ולא רצה לתת וגם החכם לא אמר לו תשובה (א).

ק"ג. (ג) (א) מעשה ברשע אחד שאמר לחכם אילו היית מורה לי דבר אחד הייתי עושה אפי' קשה לי ביותר, אמר לו אל תכזב ובזו יהיה תשובתך אם מקובלת אמר הרשע זה אסכול אפי' שקשה לי ביותר בשבא לנוול חשב בלבו אם ידעו אם אומר אמת גולתי יתלוני ואם אומר שקר הלא אכזב נמנע, פעם אחת הפקיד המלך את הכלי שהיה הכסף והזהב בו בידו והיה יצרו אומר לו לנוולו, חשב בלבו אני צריך להשבע על שקר ואעבור על צוואת מורי נמנע, פעם אחת רצה לבוא על זונה אמר אם יכירו אם אומר שקר אעבור על מצות מורי נמנע והלך לו, כך שב על כל עונותיו, לכך נאמר (משלי ח) שוא ודבר כזב הרחק ממני, וזהו (צפניה ג יג) שארית ישראל [ונני] ולא ירברבו כזב.

ק"ד. (ד) אחד היה אומר לבחור אחר יש לי צער עליך שאינך עוסק בתורה ומצות בעבור אביך אני מצטער שאהבתי אותו שהיה טוב ואינך טוב כמותו, אמר לו החכם לכבוד אביו אתה חושש שאתה אומר בשביל אביך ולכבוד אביך שבשמים לא הוכרת, כשאדם חושא יש לצדיק להצטער על שאין רצון הכורא בו שהוא רוצה שיהיו צדיקים שגא' (תהלים קמו יא) רוצה ה' את יראיו, (שם קמט ד) רוצה ה' בעמו ואם אדם רואה שנים שאין עוסקי' בתורה ואין מקיימין המצות יקרב יותר לבן אבות ויאמר לו הלא אבותיך סינלו מעשים טובים ולמה לא תעשה כהם.

קמ"ו. כתיב (שמות כד ד) ושנים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל, ואמ' י"ב לכל שבט ושבט, ולמה י"ב לפי שכל ישראל ערבים זה בזה לכל שבט יביא בשביל כל ישראל, וכן בימי עזרא (א) הביא י"ב פרים י"ב עוים לכפר על כל ישראל, ועוד כתיב בדניאל (ט ה) חטאנו ועוינו והרשענו אע"פ שהוא לא חטא כלל עצמו עמהם, ושמעון הצדיק היה מתודה כמו כן כיום הכיפורים חטאתי עויתי פשעתי אני וביתי לפי שהצדיקים נענשים בעבור הרשעים ועוד (ב) שהקב"ה אמר למשה ולאהרן (שמות טו כח) עד אנה מאנתם מפני שכל ישראל ערבים זה בזה כדי שיהיו ישראל וימחה בדם כדי שיקיימו (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך ועוד מצוה על הצדיקים להתענות ולהצטער על [דף כ"ב] פורענות (ג) שהרי אסר לנה ולכנוי תשמיש המטה בימי המבול, ויחזקאל היה בצער כדכתיב (יחזקאל ד ה) ונשאת עון בית ישראל (שם שם ו) ועון (ד) בית יהודה לכך צוה שישאו את עון ישראל להפרע מפני מדת הדין כי כך הוא לפני הקב"ה כשנגזר הרבר ואין עושין תשובה הרי הפורענות, ואם יש דבר לצדיק שמויק לו הרי מתקיים הפורענות עליו שהרי גזר בימי מנשה רעה ובימי יהויקים וגלו עם יכוניה כולה הגלת שלומים והיתה מידת הדין אומרת איך ינצלו (ה) ואמ' הקב"ה ליחזקאל תקבל עליך יסורין שלא יהא פתחון פה למדת הדין כשיראה שצדיק שאין (ב) קפ"ח וסבול לקמן סי' תכ"ט. (ג) תכ"ז. (ד) תכ"ח.

ק"ב. (ב) יענין פסקים וכתבים למוה"ר איסרלן ז"ל סימן סי' דתשובה על חילול שבת היא תענית ארבעים יום.

ק"ג. (ב) כל חסי' הזה מובא בווי העמודים פכ"ד ועיין עקרים מאמר ג' פ"ל שהביא ג"כ בענין זה. קמ"ו. (ב) עזרא ה' ל"ה. (ג) בבא קמא צ"ב א'. (ד) סנהדרין ק"ח ב'. (ה) צ"ל את עון בית יהודה. (ו) סנהדרין ל"ט א' ילקוט יחזקאל רמז שר"מ.

מן הרין לקבל פורענות הוא לוקה ולא יקטרג וזה ונשאת עון, ועוד ונשאת תמחול עונם, כשהצדיק לוקה בעון הדור, הרי סותם הפורענות מהם ומכל מקום חוזר ותובע מהם לכך נאמר ונשאת מחול להם ואע"פ שכת' (צפניה ג יג) שארית ישראל (ו) ולא ידברו כוב מותר לומר פשעתי שהרי אהרן הכהן ושמעון הצדיק היו צריכין לומר שעיתי ושפשעתי אני וביתי ולפי שמוטב לו לכוב בדבר זה כדי שהחייב יודה (ו) כמעשה דר' חייא ושמואל הקטן, ומעשה באשה אחת שבאו ראשי הקהל אצלה על דבר חליצה ונתעטשה מלמטה ואמר אחד מה ככך אני עשיתי שהוצרכתי לנקביו וכושתי לצאת כדי שלא תבייש האשה.

קמז. למד ישראל ערבים זה בזה, מי שיחטא יענש הוא לברו מפני שאם לא יהיו ערבים זה בזה לא היו מוחים ביד עוברי עבירה עד שכל העולם רעים כי בני צדיקים היו מתחברים לרשעים דוגמת (דברים כ טז) לא תחיה כל נשמה (שם שם יח) ולא ילמדו אתכם וגו' ועוד היו מחטיאים את הצדיקים כי אם לא היו עושים כמעשהם היו הורגים את הצדיקים, ואם לא היו ישראל ערבים זה בזה לא היה אדם מוחה ביד חבירו ולא היה חוקר לבער עושי רעות, וגם לכך ערבים זה בזה כדי שיעשו נדירות וסייגים שלא יחטאו (ו) ואם מיחה ביד הרשעים ואין מעיל אם יכול יתרחק ויפרד מן הרשעים שנא' (משלי ד טז) שטה מעליו ועבר.

קיו. ג. תהא ביראת ה' מן המנצחים כגון שבירך יכולת לעשות נדרים ולמחות ביד עוברי עבירה ולא מן המנוצחים כשמקללים ומביישים אותך ומפסידים לך.

קיא. ד. מעשה (א) בזמן אחד שאמרו לו במה הארכתה ימים אמר לפי שמעולם לא קיללני אדם וחרפני אדם שעניתיו, הייתי (ב) סבלן ומוחל לכל שצערוני.

כשם (ה) שצריך אדם שיהא עניו מן המחרפין אותו ומבזין אותו ומקלליו אותו, כך צריך לעשות שעל ידו לא יענו קשות, כיצד הרי שהיו מקללין אותו ומבזין אותו ובני ביתו או תלמידיו או חביריו רוצים לקלל ולחרף ולהבזות את המחרף והמבזה לא יתנם וימנע מהם שנא' (איוב לא לא) אם לא אמרו מתי אהלי מי יתן מבשרו לא נשבע וכתוב (ש"ב טז יא) ויאמר הוד אל אבישי וגו' הניחו לו ויקלל וכמו שאמרו (ג) לרי' אשתך אשתי, ולרי' חייא אמך אשתי ושחקו, והשומעים יש להצטער עליהם ואם יכולים לענות יענו, כמו (במדבר טז יא) ואהרן מה הוא כי תלינו עליו וכתוב (ש"א כ לב) למד יומת מה עשה, ואל יתן העניו לשום אדם להתקוטט בשבילו ואם יאמרו לו בן הזונה או על אבותיו או לאשתו ולמשפחתו אל יתן לשומעים להתקוטט בשבילו, ואם רוצים לומר עבריו, יאמר כל זמן שאינו אומר לכם (ד) תשמורו עליו חרם אינו עבריון כמו שאני מקפיד בדבריו גם אתם תשחקו.

קיב. ו. מעשה בחסיד אחד שהיה אחד מביישו ומדבר לו דברים רעים, אמרו לו הקהל נעשה לו נויפה ונשמור עליו חרם אמ' להם אל תעשו, אמרו

(ה) ל"א, חולם נסגנון חסד, (ז) ע"כ, (ג) מנחם, (ד) חננ' ופי' מנחם, (ה) מנחם, (ו) קפ"ב.

(1) צ"ל לא יעשו עולה, (2) מנהגיו ו"א א', קיא. (ה) בנדרם: בחסיד, (3) מגילה כ"ח א': כי הא דמור זוטרא כי הוי סליק לפוריא אמר שרי ליה לכל מאן דמצערין ובירושלמי תענית פ"ג ובוהר מקץ ר"א ב': ר' אבא הוה יתיב אתרעא אבבא דלוד חמא בר נש כו' א"ל אימא לי מאן עובדך דהא קב"ה רחיש לך אלון תרין נסין לא למגנא א"ל ההוא בר נש כו' לא סליקא לערסי עד דמחילנא ליה ולכל איגון דמצערין ליה ובעשרה מילי דחסידותא דהוה נהיג בהו רב שנדרפסו בתשובות הגאונים הנקראים בשם שערי תשובה ס' קע"ח כתוב: שביעות דכל דקפיד עלה אזיל איהו לגבויה ומפייס ליה ונהיג רב זוטרא בריה דרב נחמן אחריו עב"ל והנה הא דרב נלמד מהא דיומא פ"א א' דהוה ליה מלחא בהדי ההוא מכתא כמו שכתב הסדר הדורות אבל שרב זוטרא נהג גם כן יש לומר שמרמו להא דמגילה הנ"ל אבל לפנינו ליתא בריה דרב נחמן, וראיתי כי גם לפני היוחסין היתה הגירסא במגילה הנ"ל מר זוטרא בריה דרב נחמן, (2) ש"ל ב', (3) צ"ל דבר אל תענו אותו דבר, רק תגורו עליו חרם שאני עבריון וכשאני מקפיד.

## ספר חסידים

לו נעשה בשביל שלא יעשה לאחרים אמר להם ממני תלמדו וכן תעשו כמו שאני סובל ואיני נותן לכם להתקוטט בשבילי כך כשתשמעו חרפתכם מני נבל כל היום מקול מחרף ומגרף אל תשימו לב לכל דבריו, הרי כתיב (במדבר יב ג) משה עניו מאד מכל האדם וננגדו (דברים לד י) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו' ועוד כתיב (שם יג ה) אחרי ה' אלהיכם תלכו, וכתיב (ישעיה מב יד) החשיתי מעולם אחריש אתאפק.

קב. (ב) ואחד היה מצער את החכם אמרו לו כמה גדול עון אותו האיש המצערך על לא פשעך, אמר החכם איני (א) מפשיעו אלא עונותי גרמו, אמרו מצוה לנו להענישו ולקללו, אמ' להם אם בן הייתי מעניש ומקלל את עצמי כי עונותי גרמו לצער זה [ע"ב] שהרי אמר הכתוב (בראשית מד מז) האלהים מצא את עון עבדיך (ב), אמר יהודה ברור לי שאחד מעבדיך שם הגביע באמתחתו, אלא עונינו גרם שבא לנו הצער, לכן בשקלל שמעי את דוד אמר דוד (ש"ב מז יא) הניחו לו ויקלל כי (ג) ה' אמר לו, עוני גרם אם לא הייתי חושא לא בא אמנן לשכב עם תמר, ולא היה אבשלום מורד באביו ושוכב עם נשי אביו לפיכך מה יתאונן גבר אלא על חטאיו.

קכא. (ג) שלשה (א) אינם נודעים אלא בשלשה דברים, העניו בשעת כעסו, והגבור במלחמה, והאווה בשעת הצורך.

קכב. בתיב (שמות לב י) ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם, אם (א) מי שמושל ברוחו שואל לעבדו רשות אם נראה לו מן הדין שיש לו לכעוס אל (ג) יתן לו רשות לכעוס ושלא יעשה דבר עד שישאל עיצה מאותו אדם שאין דרכו לכעוס על חנם אלא כשמצוה לכעוס, אבל על המחמא כתוב אחד אומר (ירמיה יח כג) בעת אפך עשה בהם, באותם שמונעים את הרבים מלעשות טובה כל זמן שהם בחיים (ד) מי שהוא חפץ בחיים (ב) בתורה יומם ולילה, צריך להסיר מלבו קנאה ושנאה וזהו שני (קהלת יא י) והסר כעס מלבך, כיצד היה אחד כשהיו הציבור נותנים מס פעמים אומרים לאחר תן כך וכך למס אמרו לאחר תן כך וכך אמר אתן, אמרו לו חבריו ולמה לא תחקור עליו מה כל אחד נותן שמא אחד מן העשירים נותן פחות ממך ואתה נותן יותר ממי שהוא עשיר יותר ממך, אמר להם לא אקנא קנאה וצער ומחלוקת לעצמי וגם שנאה, שאם אצקור ואחשוד אותם מחמת שנאה אמרו לי לתת כך ומחמת אהבתם של אותם אמרו לאותם לתת פחות ממני ואעשה מחלוקת ואקנא ואשנא ושמא נקיים הם ואני שונאם על חנם או שמא אותו שאני סבור שהוא עשיר שמא אין לו כמו שאני סבור ואם אערער עליהם אם ישמעו לי ויקחו יותר מהם או יפחתו ממני הרי אני כגזול אותם ועוד אין בידי לפחות ולמה אגרום צער וכל צער ותעומת גורמים ביטולים שמבטלים את האדם מדבריו תורה:

קכג. (ה) ואחד שמע שהיו אומרים עליו אתה יש לך כך וכך כך אמרנו אותך, אמ' להם אם הייתם יודעים שיש לי כפל מה הייתם עושים אמרו לו היינו לוקחים ממך כפל, אמר להם הרי איני רוצה לגזול אחרים הרי אני נותן כפל. קכד. (ו) יהודי אחד הלך למרחוק וראה יהודי בחלום שהיו העליונים שוקלים אותו שהלך בכף מאונים ועונותיו בכף מאונים והכריעו עונותיו אמרו כיון שעונותיו מכריעין אין לו חלק לעולם הבא באו אחרים ואמרו לא שקלתם יפה, ושמו (ה) קפ"ג. (ג) קפ"ד. (ג) חכ"ה. (ד) ע"כ חכ"ה חכ"ז. (ה) חכ"ז. (ו) חכ"ז.

קכ. (ה) אולי צ"ל מרשיעו. (ז) ב"ר פרשה צ"ב אמר ר' יצחק מצא בעל חוב מקום לגבות שטרו. (ז) צ"ל אמר לו ה'. (ז) מבחר הפנינים שער מ"ג סי' נ"ו. קכא. (ה) יש לבחוק תיבת "אם". (ז) צ"ל יעסוק. קכב.

עורות של שועלים ושאר עורות על האיש והכריע האיש אמרו הרי הוא בן העולם הבא, והאיש שראוהו בחלום היה סבור שהיה חי ובשעה שחלם היה מת הנשקל, ואמרו אותם עורות שהניחו עליו היו עורות שנתן למס (א), וכתוב ונוגשייך צדקה, כשהקהל מתרימין לתת כך וכך למס ונתן באמונה נחשב להם צדקה, והנוף ששקלו מפני שכתוב (דניאל ה כו) תקל תקלתא במאזניא והשתכחת חסיד דבר אחר לפי שבנופו מרת בנמילות חסידים.

קבה. (ב) כשכועס אדם על עוברי עבירה ישקול כעסו (א) לפי שמשנה אמר על ראובן וגר (במדבר לב יד) תרבות אנשים חטאים (ב) לכך בן בנו נעשה כהן לפסילים אע"פ שלשם שמים יכעס הכל צריך במדה, וכן בשחוק של מצוה ולא ירחוק את המתביישים לשחוק שישחקו, בכל (ג) דרכיו של אדם יראה היאך לעשות מצוה בין אם בשחוק בין אם בכעס, איך יתכן למשה להשליך מידו ולשבר את הלוחות אלא לתקנת ישראל נתכוון אמר מוטב שאני אחיה חייב ולא יהיו כל ישראל חייבים מוטב לחטוא מעט כדי שלא יתחייבו רבים, וכן מי שיש עליו ספר תורה ורואה שהולכים להשתמר מוטב להשליך ספר תורה כדי למנוע רבים מעבירה רבה וכמו שאמרו (ג) הרורה פת בתנור אם יכול חבירו לרדותה (ד) שיתחייב חבירו, וכן (ה) ניהא לחבר דליעבר עבירה קלה ולא יחטא עם הארץ על ידו עבירה גדולה, וכן משה גרם שעייב בהר, ועוד כיון שחרה אפו לשם שמים אמר לו (ו) יישר [דף כיג] כחך ששברת. קבו. (ג) מעשה בבן אחד שכיבד אביו ביותר אמר לו אביו אתה מכבדני בחיי תכבדני במותי, אני מצוך שתלין כעסך לילה אחד ועצור רוחך שלא תדבר, לאחר פטירת אביו הלך לו למדינת הים והניח אשתו מעוברת והוא לא ידע, ועיכב בדרך ימים ושנים, וכשהחזר בעיר בא בלילה ועלה על חדר שאשתו שוכבת שם ושמע קולו של בחור שהיה נושק אותה, שלף חרבו ורצה להרוג שניהם, וזכר מצות אביו והשיבו להערה, שמע שאמרה לאותו בחור בנה שאצלה כבר יש שנים רבות שהלך אביך ממני אילו היה יודע שנולד לו בן וכבר הגיע להשיא לך אשה, כששמע זה הדבר אמר פתחי אחותי רעיתי ברוך ה' שעצר כעסי וברוך אבי שצוני לעצור כעסי לילה אחד שלא הרגתי אותך ואת בני ושמחו שמחה גדולה ועשו משתה לכל העם הנמצאים ושמחו הרבה מאד.

קבו. (ד) מעשה בצדיק אחד שהיה רגוז וכשהיו מתקושמים עמו לא היה משיב אלא מעניש ואחר כך עובר כעסו והיה מתחרט ושאל להם ואמר מה אעשה שלא אעניש בני אדם אמר לו תקבל עליך לאחר שתקלל ותעניש שתאמר כל מה שאמרת לי יבא לי או קודם שתבוא לקללו תאמר כל מה שאומר לי יבא לי או לא תעניש ולא תקלל, (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך וזה לא רצה לעשות כן אלא קיבל עליו בכל עת שיקלל ויעניש שיתן מעות כך וכך לצדקה שיוזע שבשביל מעות לא יקלל ועוד שיהא לו כפרה וירייה לצדקה.

קבת. (ה) כל המבקש נקמה על שעשה לו רעה ונענשו על ידו כשיעשו דבר כיוצא בו [הוא] או זרעו ייענשו אע"פ שלא יענשוהו, מידה כנגד מידה.

קבט. (ו) אל ידור אדם במקום שהאנשים והגשים מקללים ומענישות ויתפלל על זה להרחיקו מהם, ולהציל מהם ומעונשן.

(ב) קל"ז. (ג) קל"ח. אולם נדפס מסך קל"ט. (ד) מל"ט. (ה) מל"ז.

קבה. (ב) ב"ב ט' א' ואם לאו באין עכו"ם ונוטלין בזרע ואף על פי כן נחשב להן לצדקה שנא' ונוגשייך צדקה.

קבה. (ב) כן כתב חילקוט ראובני פירשה משות בשם המדרש. (ג) ירושלמי ברכות פ"ט מ"ט ח"ג מובא ברש"ם ב"ב ק"א ד"ה ששב. (ד) שבת ד' א'. (ד) צ"ל קודם. (ה) שם בשבת ועיובין ל"ב א'. (ו) בבא בתרא י"ד ב'.

קל"ו.) במהרין להפרע מן האדם כשצועקין עליו מאשר לא יצעקו עליו שני (דברים  
טו ט) וקרא עליך אל ה' ונוי וכתוב (שמות כב כב) אם צעק יצעק  
אלי שמע אשמע שאם לא צעק פעמים שהיו מאריכין לו שאם עשה שום זכות כדי  
לשולם לו, או בעבור שיחטא הרבה כדי להרבות פורענות עליו כמו שני (בראשית טו טז)  
כי לא שלם עון האמורי עד הנה וכן דור המבול אבל כשתובע עלבוננו אין מרת  
הדין ממתנת להאריך כמו שנאמר (שם יח כא) הנצעתה הבאה אלי עשו כלה  
שאומרת מידת הדין כשצועקין לפני בשר ודם ממחר לנקום כל שכן לפני מלך מלכי  
המלכים הקב"ה.

קלא. 3) דע והבן כי ההורג את הנפש או העושה רעה לאדם אינו נענש על אחר אלא על כל שמצטער עליו, שנא' (שם מב כב) וגם דמו הנה נדרש, (א) גם לרבות דמו של זקן וכל שמצטער עליו, והבל שנהרג (ב) נענש קין על דמו של הבל ודם של זרעו ודם של אדם וחיה [ועל] הרוח ששם בו ובצלם אלהים ועל העולם שנברא בעבור האדם לכך (שם ד טו) שבעתים יקם הרי ההורג את הנפש (ג) כאילו החרیب את העולם והעתידיים להיות (ד), וגם כל שנהנין מן ההורג החרیب וכל שמצטערין עליו והעושה צער נענש על כל הצער שמצטערין עליו.

**קל"ב. ד)** מעשה באחד שמתו בניו הזכרים בחייו, אמר לתלמידיו בשעת מיתתו יורע אני שאין בי עון אלא אחות היתה לי והיתה אלמנה והיתה ברצון לזקחת בעל וכושת היה לה לומר קח לי בעל והוא היה יכול לזווגה ולא רצה כדי שישאר (לה) [לן] ממנה ונכסיה ובשביל זה מתו בניו בלא בנים והיו גדולים. **קל"ג. ט)** איש אחד היו לו בנים ובנות כשהיו נשואים מתו והיה מספר חכם אחד אמר לו מערופאי אחד גוי היה לי, ומת הגוי המערופאי שלי ואחר כך מתו בני ובנותי והממון נשאר לחתנתי ולכלותי, כיון שלא זכה להעמיד תולדות למה לא מתו קודם שנישאו שלא יבא הממון מידי לידם, ואמר כל זמן שהיה אותו גוי חי היה לי הצלחה, אמר לו החכם שמא הממון בעולה, אמר לא עשיתי לשום יהודי רעה אלא לאותו גוי הייתי מטעה אותו ועושה לו עולה, הרי כשמת ומלאכו הגיד לו וצעק על זה והקבי"ה עשה משפט לעשוקים בין יהודי בין גוי, לכך לא יגנוב לא ליהודי ולא לגוי שלא יתחלל שם שמים על ידו.

קלד.ו) מעשה באחד שנתן בנו לבת (אחת) אחר [ע"ב] ונתן לבנו כסף וספרים, מת הבן ונשארו לאלמנתו בכתובתה אמר זקן אחר אני זכור שהממון של אבות הבן היה מן הדין בעד אבות (א) מי שלקח האלמנה כי עשה להם עוולה לכך באו לידי שהאבות הניחו לאותו הבן הכל וירשה אשתו וזרעה שממון של אבותיו שלקח מאבות האלמנה יורשת האיש הרי (שמות כ ה) פוקד עון אבות על בנים.

קלה.) אדם שנממרה אשתו לא יתכן שישא אשה אחרת (א) כל זמן ששומע מרבים שמזכירים עליה ומצערים עליה כאדם שאומר זכר פלונית לברכה כמה קשה עלינו מיתתה וצר לנו עליה מאד.

(א) חר"ח. (ב) חר"ט. (ג) ע"ב. (ד) חר"ס. (ה) חרס"א. (ו) חרס"ב. (ז) חרס"ג וכמול לקמן סי' תתשל"ג.

קלא. (ה) ב"ר פרשה צ"א. (ג) סנהדרין ל"ז א'. (ב) שם שם כל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא. (ז) בבא קמא ק"ט א': אלא מתוך שחרג גוב יו"ר הכהנים שחבטו להם מים ומימי משה ואלו הכהנים באונו הרגו.

קלד. (ב) הלשון צריך תקון וכצ"ל האלמנה ויחבובת יש שלקה יש מחוק בו' לכך באו לידה

קלה. (ב) ויעון שו"ע וי"ד סי' שצ"ב ס"ב דפסק שצריך להחמין שלש רגלים, ויעון בתשכ"ב סי' תמ"ג שכתב דאשה נערים אינה נשכחת לעולם ומקורו לרבוי מזה שאמרו סנהדרין כ"ב א' לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים.

קלז. (ט) אדם שיש לו שפחה ויש לה בת ונישאת הבת לבעל ולבסוף מתה והניחו לבעל בת השפחה להכניס אשה אחרת אל יתנו לבעל כמות ושאר כמות שהכניסה בת השפחה לו מה שנתנה לה אמה כי אמר חכם אחר הקב"ה מקפיד על זה שאמה של מתה מכסת בצרתה שבתה מתה ועדיין רואה שיגיע כפיה לאחרים, ועון הוא לך שחתנה עם אשה אחרת בבית ורואה ששוכבת על מצעות שהיא נתנה אע"פ שמה שקנתה היא וכל מה שיש לה מן הארון.

קלז. (ז) (א) שמואל דיהיב ליה דמיה בושחה למעמיה, שאע"פ שאמתו היא וברשותו היא אין בידו לביישה, אסור לביישה, אסור לבייש את העבר ואת השפחה ולא את בנו ולא יצערם על חנם, ואם עשה רצונו לא יאמר לו לא עשית בטוב האומר לטוב רע ולרע טוב ולפי שהוא כפוי טובה כי אין מידה רעה כמו כפוי טובה, אפילו כנגד הבהמה (ב) אמרה תורה שנאמר (שם כב ל) ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשלכון אותו לפי שהכלב עור שהזאבים לא הביאו הבהמה ביער הרי נשאר לך ההלב והעור לכך אל תהי כפוי טובה ותן לו הטריפה, וכת' (דברים כג ז) לא תדרש שלמם וטובתם ודוד דרש שלום חנון בן נחש מפני אביו (ז) וכן (שם כה ד) לא תחסום שור בדישו (ד).

קלח. (ג) כל מעשה גרמות שאדם גורם צער לחבירו נענש עליו ואף אם יעשה צער לבהמה על חנם (א) כמו שמשלים עליה משאוי יותר מאשר יכולה לשאת, ומכה אותה ואינו יכול ללכת עתיד ליתן את הדין שהרי צער בעל חיים כתב לנו בענין בלעם (במדבר כב לב) על מה הכית את אתנך כנגד שאמר (שם שם כט) לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך כת' (שם לא ח) ואת בלעם בן בעור הרגו, בחרב ואנה הזהיר שהרי בבני נח לא מצינו ורדו לאדם שלא הותר לו בשר תאווה נתנה לו רדייה, ד"א למה מן הדין אין לרדות בעכדים ובבהמות כשאנים פושעים ואין להטריחם על חנם אלא בערב שבת ובערב יום טוב כדי להכניסם מבעוד יום לביתו וכן מקום סכנה דכת' (דברים יג יח) ונתן לך רחמים ורחמך (ב), ר' יהודה אומר משום רבן גמליאל הרי הוא אומר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך זה סימן יש בידך כל זמן שאתה רחמן ורחמו עליך (ד), (משלי יב יוד) יודע צדיק נפש בהמתו ורחמי רשעים אכזרי, וגם כשאנו צריך לאכול בשר, והוא יודע שתסרת, ואם ישחוט ולא יצטרך כלל לא ישחוט וגם עובר על כל תשחה, אבל אם צריך לעור מותר שהרי ר' חייא היה (ג) נוהר בשביל דם עוף לפשתנו.

קלט. (ט) יודע צדיק נפש בהמתו חולה שלא להטריחה, ואם כבר הגיע זמנה ללדת לא יטריחנה וכל שכן שפחתו;

קמו. (ו) ויאמר אליו מלאך ה' על מה הכית את אתנך (במדבר כב לב), יכול לא יכה כשאין המשא שעליה כבוד ואינה רוצה ללכת לכך אמר (שם שם) זה שלש רגלים על זה אתה נענש כיון שמלומרת ללכת היה לך לחשוב שמא חולה

(ב) חס"ד. (ג) חס"ט. (ד) ע"כ סי' חס"ו. (ה) חס"ז. (ו) חס"ח. (ז) חס"ט. (ח) חס"י. (ט) חס"י. (י) חס"י. (יא) חס"י.

קלז. (ב) נדה מ"ז א'. (ג) יעיון מכלתא משפטים פרשה כ' דרשו בענין אחר יעיו"ש אבל הראב"ע שמות כ"ג ל' כתב נפתח הלמ"ד שהוא שומר שורך וצאנך ואין ראוי לאכול כ"א הכלב, וכן כתב החוקני שם. (ד) שמואל ב' י' ב'. (ה) כן כתב הרמב"ם בפרק מ"ב בשלישי למורה: וכן הרמב"ם עליו שלא ימנע ואפי' הבהמה מלאכול ממה שהם עושים בו כן המוה"ט.

קלח. (ה) בעין זה לקמן סי' תתתשנ"ז וכן משמע ברדב"ז סי' תשכ"ח שאסור להטעין יותר מרואי אבל בפסקים וכתבים של מוה"ר"א סי' ק"ה כתב דרשאי לתת משא כבד על בהמתו יעו"ש. (ג) חספתא בבא קמא פ"ט ובבלי שבת קמ"א ב' בקצת שנוי שם האומר, ספרי דברים פ"ט. (ד) צ"ל שוחט חולין פ"ה ב'.

הוא והיו עון שמטריחה, וכן בלילה שהבהמה עושה בנחירה (א) בירוע שרואה רוח או מוזק ואינה רוצה ללכת ואין להכות אותה שהיא יריאה ממנה וגם מאשר רוכב עליה (ב) לא יהיה כפוי טובה כנגדה ולא יכנה וכ"ש אשתו יחשוב אילו היה הוא מסור ביד אחר איך היה רצונו שיעשו לו כן יעשו לאותן שנמסרו בידו.

**קמא. ג.** ואם אדם יודע שיש לו עבד ושפחה טובים והעני ובא למוכרן לא ימכרם לאיש אכזר כי יכס על חנם באכזריות.

**קמב. [דף כ"ד]** איש אחד היה אכזר והיה לו סוס אכזר מאד, ובא אדם רחמן מאד ורכב עמו בדרך היה רואה הרחמן שהאכזר היה מרעיב את בהמתו, ולמחר לא היה יכולה לשרוה ומכה הבהמה באכזריות, אמר לו הרחמן לפי שלא נתתה לה לאכול כל צרכה אינה יכולה ללכת תן לה לאכול והיא תשרת, לא חשש והיה מרעיבה ומכה, אמר האכזר לרחמן תמכור לי סוסך אמר הרחמן אם היתה נותן לי כפליים משוויה לא אתן לך כשבאו לבית היה רואה שגם זה מרעיב את עבדו ושפחתו אמר הרחמן הנה סוסי הולך מעצמו למרעה וחוזר לבית לפי שאני מאכילה כראוי ומטריחה כראוי לה ולא הייתי מוכרה לך בדמים יקרים, ויותר ברצון אתן לאחר שאינו אכזר בזול מאשר אתננו לך, אמרו לו אפילו לגוי לא אסרו משום אכזריות (א) אמר להם איני יכול לסבול שירעיבנה ויעבור על ורחמי רשעים אכזרי. **קמג. ג.** וכלב שאינו נושך ובא לבית אם חפץ לגרשו יגרשו בשבט אבל לרחוק אותו בחוץ בדלת ביציאתו ולעורו (א) לא יתכן.

**קמד.** מי שעשה בחייו מעשה בהמה יש לו לעבור באותו עולם כבהמה ומי שמשעבד בבני אדם או נותן חתיתו על בני אדם משעבדים בו באותו עולם כבהמה ואפילו מי שמענה את בהמתו יותר מדאי.

**קמה. מעשה** היה בארץ ישמעאל באדם אחד שהביא על חמורו פחמים למכור ולא היה יכול למכור ומנהג שם שהמלך מעמיד השומר בנוכה בשוק כשהולכים בחצי היום לאכול השומר עומד על דבר נבזה ומצפה על דבר הנבזה בכל השוק ורואה כי מניחים איש ממכרו בשוק ואוכלים ועבד המלך שומר והיה שם אחד מוכר פחמים והשק שבו פחמים על החמור ולא היה יכול למכור ועייב בשוק וקנה לחם ואכל וכל זמן שאכל השק מונח על החמור וראה שומר השוק וירד אל בעל החמור ורחק את בעל החמור לקנות מספוא ואמר לו תן לחמור לאכול ורחק את בעל החמור שלקח את השק שבו הפחמים ושם על בעל החמור עד שאכל את כל המספוא, אמר לו השומר אתה לא ריחמת על חמורך לא דיי לך שלא נתתה לחמורך לאכול אלא היה לך לפרק השק מעל החמור בעוד שהיית אוכל וכתיב יודע צדיק "נפש" בהמתו "ורחמי" רשעים "אכזרי, תחילת התיבות (א) בבור"א ולמפרע ראובן" (ב) לפי שהיה ראובן מרחם על הבהמה לכך (שם לב א) ומקנה רב היה לבני ראובן בכל מקום מקדים נד אלא במקנה לפי שהיתה בהמתם חביבה עליהם והניחו ארץ ונת חלב ורביש ובחרו מקום מקנה. **קמו. ז.** לעולם אל יראה אדם כפוי טובה ממחרת, ליפרע ממנו שהרי נבל היה כפוי (ב) כעין זה לקמן סי' תתשנ"ה. (ג) תכ"ע וכולו לקמן סי' תתנ"ו. (ד) קפ"ה.

**קמ.** (ה) בנדרם מוסיף: כמו שקורין בלשון אשכנז שניכר.

**קמב.** (ה) אלא משום רביעה כדאיתא ע"ז י"ג ב'.

**קמג.** (ה) צ"ל ולעורו.

**קמד.** (ה) צ"ל בורא. (ז) אולי כונת רבנו למה שאמר במדרש תנחומא מטות ס" ח: וכן אתה מוצא בבני גד ובבני ראובן שהיו עשירים הרבה והיו להם מקנה גדול, וחב"ו את המקנה, אבל לפ"ז למה כתב רבנו: לפי שהיה "ראובן" מרחם על הבהמה? ויש להעיר כי ברכה מטות פרשה כ"ב גרס וחב"ו את ממונם.



טובה לרדוד ועבדיו ששומרין צאנו וחומה עליהם ומת לעשרת ימים, ושמעו שעשה לו רעה גדולה ולא מת, אלא שמעי בעבור שהיה קרוב לשאול, לא היה כפוי טובה אבל דוד ואנשיו קרוב לנבל ועשו לו טובה וכפוי טובה היה לכך מהירו ליפרע ממנו וכת' (משלי יו יג) (א) משלם רעה תחת טובה, לא תמוש רעה מביתו, כי (מכילתא ז ו) איבי איש אנשי ביתו אותן שנמל להם טובה והכניסם בביתו ישלמו לו רעה, לא תמיש כתיב (ב) ביה כאילו אומר על נבל שמת לי ימים (ג) יי שלא ימות עד שיפרע ממנו, וירמיה ביקש מכפויי טובה (ירמיה טו טו) אל לארך אפך מאותם שהתפלל עליהם טובה והם משיבים לו רעה תחת טובה ואם תאמר למה מבקש נקמה (ד) מפני כי לית דיינא בארעא, כי היו הפצים בעלילה בלא ידיעתו לתופשו שנא' (שם כ יוד) אולי יפתה ונוכלה לו הרי לא יוכל להשמר מהם ומגרשין אותו מנחלתו ומוזנותיו איכה יקח.

קמו. (א) כל מי שחבירו נענש על ידו מעכב משיח מפני שאילו חי היה מוליד (ב). קמח. ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו והנה [מת] בעונו (יחזקאל יח יח). (א) מי שמפחד בעונו הוא בלילה את האדם, אע"פ שבשחוק עשה או אם מת או אם חלה מחמת הפחד [ע"כ] הרי מעלין עליו כאילו שופך דמים. קמט. מי שצמא למים או מתאוה לאכול דבר לא ישלח שמשו או יהודי אחר במקום סכנה, כגון שיש שם נחש או עקרב או חיה רעה או ליסטים או גוים רעים, שנאמר (ש"ב כג יז) (א) הבנפשות האנשים האלה ולא אבה דוד לשחותם, וכן (ב) אדם שיש לו תלמיד שהוא פחדן שמתפחד ללכת בלילה יחיד בלא נר אל יאמר לו הרב להביא לו חפץ במקום פלוגי בחשך מאחר שיש לו פחד הרי גורם לו צער (ב) וכן לא ישלחנו למקום שהמשלח יתפחד להיות שם הולך אע"פ שהמשלח אינו מתפחד שגורם לו צער, אבל אם רוצה המשלח אינו מתפחד, וישדרך אחרת שהמשלח יודע שאין בו פחד ולמשלח יש פחד, ישלחנו במקום שהמשלח יודע שאין בו פחד.

קנ. כתיב (שם שם טז) ולא אבה לשחותם ויסך אותם לה, (שם שם יז) ויאמר חלילה לי מעשות זאת הדם האנשים ההלכים בנפשם, ולא אבה לשחותם, ולא אבה פעמים ולא אבה לשחותם כי לא רצה לשחותם אפילו מעט כי לא יתכן השייור לנסך ואחר שניסך לא רצה לשחות.

קנא. אחד שלח שלוחו לקנות בהמה בכפר קנה השליח הבהמה נשמתה הבהמה מן הקשר וברחה ביער והיה בפחד ביער שלא יפגעוהו והיה מתבייש איך יבא בבית בלא הבהמה מן יחשדוהו שלא יאמרו לא קנה הבהמה ותפש המעות טרח הרבה והלך בלילה עד שנמצאה הבהמה בין עדר שברחה שם והביא הבהמה ונשחטה ונתגלגל לאחר שנמלה הבשר שאכלו הכלב, והנשאר בישל בקדרה ובא הכלב ולקח הבשר מן הקדירה חם ושיכר הקדירה ואכל הבשר ואמר החכם שלא על חנם נעשה ואמר לו מה שנעשה, ואמר ברוך המקום שמנעני מלאכול המאכל שבסכנה בא לביתי.

(ה) כעין זה ללגן ק"י תתשס"ח.

קמו. (ה) צ"ל משיב. (ג) צ"ל ביו"ד. (ג) מכאן עד וירמיה יש לחזק כי אין לו מובן ואולי כונתו כי הכתיב ביו"ד והקרי ביו"ד לרסו שלא ימות "רוד" עד שיפרע ממנו מנבל. (ד) בבא קמא צ"ג א'.

קמו. (ה) עיין שבת קמ"ט ב'. (ג) כונתו על מה שאמרו: אין בן דוד בא עד שיוכלו הנשמות שכוף יבמות ס"ב ב' ע"ז ד'.

קמח. (ה) צ"ל מי שמפחד בלילה את האדם עונו הוא אע"פ כו'.

קמט. (ה) צ"ל הדם האנשים ההלכים בנפשם ולא אבה לשחותם. (ג) מכאן עד סוף הסימן הלשון מנומגם וקשה לתקן.

## ספר חסידים

**קנב.** הרי יהודים שהולכים למלחמה ונהרג אחד מאוהביו אין להניד בתוך המלחמה פן ירך לבנו ויהרגוהו, שהרי (א) דוד ואבישי אמרו לפלשתי כבר מתה אמן והרגוהו (ב) ואם כותב מוזה או תפילין אל יאמר לו שום אדם דבר פן יעווב מלאכת ה' או לא יכתוב יפה אלא מי שכא לעשות עבירה מנידים לו בשורה רעה שנא' (ב) (ישעיה נ יא) אמרו לרשע רע (ג) ומסעדים לב הצדיקים אם הולכים לדרך או למלחמה אם מבקשים עליו לשוב כמו (ד) שאול לדוד ויהונתן לדוד אמר (שי"א כ כב) לך כי שלחך ה', ואין לבשר כובים שנא' (תהלים מה ה) צלה רכב על דבר אמת וענה צדק.

**קנב.** לאחד תפש חולי של קרירות, ושאלו לחכם, אמרו אחד רוצה לרפא שרוצה לומר לחולה שמת אוהבו וירפא ממנו חולי הקרירות, אמר החכם (שמות כז ז) מדבר שקר תרחק (א), אין משיבין על הקלקלה, אבל במקום סכנת נפש כנון (ב) אחד יצאו לו בני מעיו (ג) לזווג עשה לו אחד באחות עינים שהיה נראה לו שהיה שוחט את בניו ונאנח עד שמשך באנחה את בני מעיים אליו, וכשהיו מיושבים בסוב

תפר את בטנו ונתרפא.

**קנב.** ויאמר אליו אלישע לך אמר לא היה תחיה, (מ"ב ח י) לו קרי לא כתיב, לומר שאמר לאחרים שלא יאמרו הנביא שקר דבר אבל לעצמו אמר היה תחיה כמו שכתוב למטה (שם שם יד) ויאמר אמר לי היה תחיה, הרי רופא אומן שיודע לראות בשתן או בשאר דברים אם ימות החולה אם אומר לו החולה אל תחזר ממני כלום אתה עושה אלא כדי [שלא] תטרף דעתי והלא אני שמח יותר שאדע האמת אם הוא אינו חפץ בחיים שסובל ייסורין גדולים או שהוא זקן מאד יאמר לו האמת או אם החולה צריך לצוות מילי דשמיא לומר לו אין לך להתפחד מכל מקום תצוה (א) ואם יראה שאינו רוצה שידע שלא יהיה יודיע לו שנא' (שם שם כ א) [צו] לביחך כי מת אתה ולא תחיה, ואומר (דברים לא יד) הן קרבו ימך למות וגו', וכי לא ידע משה והלא בשנת הארבעים היה אלא שלא יחשוב נתבטל הנזירה [דף כה] ועוד כיון שקרבו ימיו של אדם למות יצוו על עניני שמים פן ימות פתאם וכתיב (מלכים א ב א) ויקרבו ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו לאמר.

**קנב.** (א) לעולם יתפלל אדם שלא תבוא תקלה על ידו, כנון (ב) המלך אסא כרה בור ברמה (ג) ומילחו ישמעאל חללים לפי שחטא (ד) שפשעו על גוים נילגלו זה על ידו.

**קנב.** אדם שזה שהולך על ידו הוא גבור ויהודי ובושה בכחו ומצא גוי ונלחם עמו ונהרג את הגוי והיה בעיר ואמרו לו ליתודי צא מן העיר כי אותו גוי חפץ להורגך או אותו יהודי ואותו היה בושה בכחו ולא חשש ואח"כ נהרג הרי כל מה שנעשה להם רעה על ידו תולין על זה כאילו בידים עשה, הלא (ג) דוד היה יכול להרוג את שאול כשהיה ישן במעגל והיה אומר (א) אע"פ שאמרה תורה הבא להורגך השכם והורגו כיון שיש תקלה לאחרים שאם אהרגו את שאול הרי תקלה לכל

(ב) מ"ס. (ג) מ"ס.

**קנב.** (ב) סנהדרין צ"ה א'. (ג) אולי צ"ל אמרו צדיק כי טוב וגו' אוי לרשע רע. (ג) יעוין סוטה מ"ב ב'. (ד) שמואל א' י"ז ל"ז.

**קנב.** (ב) מגילה ט"ז א'. (ג) תולין ג"ו ב'. (ג) צ"ל לחוק.

**קנב.** (ב) אולי צ"ל ואם אינו רואה שרוצה שידע שלא יהיה יודיע לו.

**קנב.** (ב) ברכות כ"ה ב': בכניסתי אני מתפלל שלא יארע תקלה על ידי. (ג) ירמיה מ"א ט'. (ג) צ"ל ומילאוהו. (ד) צ"ל שנשען על גוים כמ"ש מ"א ט"ז י"ח.

**קנב.** (ב) ברכות ס"ב ב' יעו"ש.

שונאי ישראל שיאספו עליהם נזים (ב) מרדכי שעשה ולא זע ולא קם ממנו אשר בלבו אם אשתתוה לו הכל ישתחוו לעיז מוטב שיהרגני ואל תבא תקלה על ידי.

קנז. דע לך כי לא לפי חומר הפורענות תוכל לידע מצות עונשן ושכרן שהרי חילול שבת בסקילה ומקצת עריות בחנק ובכרת אע"פ שמחלל שבת בעבור פיקוח נפש מותר אינו יכול לעשות [כן] באיסור עריות וברציחה שאינו בסקילה לכך אל תאמר זו יקרה וחביבה מזו, וכתב (משלי ל ה) כל אמת (א) ה' צרופה, וראה היאך התמירו כעריות, כי אמרו (ב) אסור לדבר לאשה אפילו על ידי אחרים, ואמרו (ג) באותו שעלה מינא בלבו, אמרו חכמים ימות (ד) ואל תיחר עמו (ה), ואפי' היא פנויה לפי שיצרו אחר נשים אם יתירו יבא לפרצה גדולה, יחשוב אדם כי שלמה החכם נכשל בחכמתו לכך לא יאמר החכם אינו צריך לקיים הסייג כי יצרי אי איפשו לעשות עבירה, שלמה נכשל באומרו כן וכתוב (משלי ג ה) ואל בינתך אל תשען יחשוב אדם הנה אדם חטא בעץ הדעת וגרם שמת הוא וכל הדורות וגם יחשוב שאם יחטא ילכדו אחרים עמו על עונו וכן הוא אומר (יהושע כב כ) והוא איש אחד לא נוע בעונו, ואומר (במדבר לב טו) ושחתם לכל העם הזה, ונפרעים מן הגורם כאילו הורגו בידו שנאמר (ישעיה יד כ) כי ארצך שחת עמך הרגת שגרם ארצו ליחרב, ועוד כתיב (יחזקאל כא ל) ואתה חלל רשע, לאחר שהוא חלל הוא רשע שאם גרם בעונו שמתם אחרים אפי' לאחר מיתתך הרי מעלים עליו כאילו חי וממיתם ועוד אם החטיא ומת מעלין עליו כאילו חי ומחטיא.

קנח. כתיב (שיא כב כב) אנכי סכתי בכל נפש בית אביך, כל מי שעל ידו נהרגין בני אדם מעלין עליו כאילו הרגו וצריך לחשוב לאדם שיענה את עצמו כאילו הוא בידו הרגו, וכן אם גורם הפסד שעושה עולה לגוי ויתפוש יהודי (א) והרי זה גורם שעשה עולה (ה), ויותר עון ההורג בחור שראוי להוליד ממי שהורג זקן וקנה וסרים שאינו מוליד (ב), ויותר עון מי שהורג מי שמוכח את הרבוב, כי רבו קודם לאביו לפרותו שמביאו לעולם הבא, ודע כל האומר לראובן שמעון עשה לך כך, ונתכוון שיהרג ראובן לשמעון אע"פ שלא שמע לו מעלין עליו כאילו נהרג על פיו (ג), לפי שבדבר תלוי כיוצא עדים והוכחשו.

קנז. (ג) אחד היה לו שני מניקות נזיות בביתו והיו עושות ביניהן מחלוקת אמרו לו למה אתה גורם מחלוקת בביתך אמר אם היו באהבה יחדיו שמא יגנבו לי, אבל עתה אחת יראה מחברתה, אמרו לו עליך נאמר (דברים כב ח) ולא תשים דמים בביתך וכתוב (משלי ג ה) ואל בינתך אל תשען, שאתה גורם שמת זאת תמית את הוולד שאותה מנקת מניקה, או זאת ילד של זאת מניקת ואתה פשעת בהם ומעלה עליך כאילו בידך עשית [ע"ב] ונתתה חרב בידם, ומניין שהגורם כאילו נותן חרב בידם שנאמר (שמות ה כא) ירא ה' עליכם וישפוט [וגו'] לתת חרב בידם להרגנו.

(ה) עיין לקמן סי' סקל"ח. (ז) חנני"ש.

(ג) נראה שצ"ל וכן מצינו במדרכי, מרדכי כו'.

קנז. (ב) צ"ל אלוה. (ג) קדושין ע' ב' ותוס' שם ד"ה אין וכבא מצינא פ"ז א' ותוד"ה ע"י יעו"ש. (ד) מנהדרין ע"ה א'. (ה) לפנינו ימות ואל תבעל לו אבל יחור לא נזכר שם. (ו) שם: וחד אמר פנויה תיתח כו'.

קנח. (ה) יעוין חו"מ סי' קכ"ח ס"ב ברמ"א שכתב: אם קצתן עשו שלא כהוגן והעליל השר עליהם אין אחרים צריכין לתת לזה. (ז) עיין לקמן סימן רנ"ב. (ג) הלשון מגומגם ואולי צ"ל לפי שבדבור תלוי, כמביא עדים והומו ר"ל אע"פ שמני שהעידו עליו לא נהרג שאם נהרג אז העדים פסורים דדרשינן כאשר זמם ולא כאשר עשה אבל אם עדיין לא נהרג אז העדים נהרגים ואע"פ שרק על דבורם הוא שרצו להרוג בעדותם.

## ספר חסידים

קס. לא תשים דמים בביתך (דברים כב ה), מנשול לא נאמר אלא דמים, אם יפול אע"פ שלא ימות מעלה עליו הכתוב כאילו שפך דמים לא יניח אדם בביתו כלי מלא מים לפי שדרכן של ילדים להסתכל במים דמותם ושוא ישהה ויפול בהם ואפי' אם ינצל מנקין לו מזכותיו ומעלין עליו כאילו חנק אדם, ולא יכניס אדם אצלו בני אדם שהם בעלי קטטה וכן בני אדם המענישים ומקללים שלא (א) יכניס זה את זה, ולא יקלל ולא יעניש איש לחבירו, נאמר דמים ולא אמר דם אלא דמים דם הנופל ודם זרעו, אם יפול וקם ויפול פעם אחרת, וגם רבים אחרים או הוא, וחייב משום (בראשית ט ה) את דמכם לנפשותיכם אדרש ולא תשים דמים בביתך ולא תגרום שיהיו דמים (משלי יז יג) משיב רעה תחת טובה לא תמיש רעה מכיתו (ב) וכתוב (ש"ב יב ט י) אותו הרגת בחרב בני עמון ועתה לא חסור חרב מביתך עד עולם.

קסא. לפני עור לא תתן מנשול (ויקרא יט יד), שלא ירחץ אדם שהוא מוכה שחין במים ואחר כך ירחץ אחר נמצא האחרון יהיה לו שחין, לכך יודיענו (שם שם יח) ואהבת לרעך כמוך (שם שם טו) לא תעמוד על דם רעך. קסב. כתיב (שם שם) ולא תעמוד על דם רעך, אבל אם הרבה מתלחמים עליו אל ישליך עצמו בסכנה, ואל יעשה פשיעה בנופו ואם אדם טובע בנהר והוא כבד, אל יעזר לו שמו יטבע עמו.

קסג. ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש (בראשית ט ה), אם מת אדם בפשעו או מתקוטט עד שהורגין אותו עתיד ליתן את הדין שגורם לו מיתה, ואם הלך במקום סכנה כגון על קרח ונפל ומת או חורבה רעועה, וכן המתקוטט את האדם ואותו שכנגדו אלם או רוצח ומגוס לו וזה מהרפו ומכעיסו כל אלו עתידין ליתן את הדין שגורמו מיתה לעצמם (א), והמתקוטט עם מי שהשעה משחקת לו או המתקוטט עם מכשפים או מכשפות ועם מענישים ונענשים על ידם ובני אדם שהם מעט ונלחמים עם גבורים ומרובים (ב) יכול אף כמו שצונו רב ושמואל על דבר רב אדא בר אבהה שאותו שהיה בעל ד' ראשים נפלו ת"ל ואך את דמכם לנפשותיכם חלק, כיון שירדו רב ושמואל שזכותו של רב אדא בר אבהה מרובה (ג) ולא קבלו, אמרו מוטב שיכנס ולא יפול החורבה (ד) ואעפ"כ הוא כעס.

קסד. בשם שחייב אדם על נוקי חבירו כך הוא חייב על נוקי עצמו, הוא עצמו שרק (א) וטש בפניו כנגד חבירו מתלש בשערו מקרע את כמותו משבר את כליו מפור את מעותיו בחמתו פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים שנא' ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש.

קסה. אדם שבאו עליו חומסים וגזולים וחפצים לקחת הממון מידו והוא יכול לברוח והוא יודע בבירור שאינו יודע כנגדם להלחם ואומר כיון שלוקחים אותו ממון למה לו חיים או גואל הדם שרודף אחר הרוצח גבור ממנו ונהרג עוברים

(ה) תע"ג. (ז) תע"ד. (ח) תע"ה. (ט) תע"ו. (י) תע"ז.

קס. (ה) צ"ל יכו. (ז) יעוין קדושין מ"ג א'. (ח) ברכות ז' ב': אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגר בו. (ט) צריך תיקון וכצ"ל קסג. יכול אף כמו שצוה אביו על רב אחא בר יעקב שלא יקבלו אותו ועי"ז אותו שהוא בעל ד' ראשים נפלו לו (קדושין כ"ט ב') ורב ושמואל ורב הונא ע"ד רב אדא בר אבהה (תענית כ' ב') ת"ל ואך את דמכם לנפשותיכם חלק. (ג) שתי תבות אלו יש למחוק. (ד) ר"ל רב אדא בר אבהה כעס כמו שמבואר בתענית שם.

קסד. (ה) בדפוסים החדשים הגיהו שצ"ל ושרט אבל לא נכונה הגהתם כי כל הסימן הזה הוא חוספתא מפורשת בבא קמא פרק ט' כן יתר הגהותיהם בסימן זה אינם נכונים כמבואר למעיין שם.

על אך את דמכם לנפשתיכם אדרש וכן המוסר עצמו בבית כשנפלה עליו דליקה להציל ממנו והאש מלהטת.

**קסו.** לא יראה אדם את גבורתו במקום סכנה, שאם יש גבור מוויין וחרב שלופה בידו לא יאמר גבור שבישראל ארד אליו בשבט או באגרופי שאם יהרג דמו בראשו ועבר על ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש ואם תאמר (א) בנייהו ירד בשבט וגול החנית (ב) כי כהן היה או נזיר, כי הנזיר לא היה נושא חרב עליו ולא הולך במלחמה שהרי שמשון לא נלחם בחרב, ולמה צוה להיות נזיר כדי שידעו כי לא יגבר איש בחרב ובחנית כי לה' המלחמה, שאם היה הורג בחרב או ברומח (ג) הרי היה מיד טמא אם הדם יורד עמו, וכדי שידעו שאם היו צדיקים היו ראויים שיהיו גבורים [דף כו] כשמשון.

**קסז.** כתיב (נחמיה ד ח) וארא ואקום ואומר אל החרים ואל הסגנים ואל יתר העם אל תיראו מפניהם את ה' הגדול והגורא זכרו והלחמו על אחיכם בניכם ובנותיכם נשיכם ובתיכם, הרי שילחם אדם בשביל אחד מה' דברים ישים נפשו בכפו אבל אם באים עשרה על אחד או גבור מוויין כנגד אחד שאינו מוויין לא ילחם, ואם תאמר דוד כנגד גלית הפלשתי כי נמשח למלך ועדיין לא מלך וידע שלא יהרג, ויהונתן ונושא כליו מפני שהיו נלחמים בשביל כל ישרי' ולא בפרהסיא אלא (א) ממיתום כדי לפורם ויצאו ישרי' מן המתבואים אשר היו חבואים שם וירדפו אחרי פלשתים בכל הארץ. **קסח.** (א) מי שחייב סקילה לא ילך במקום חיות ולא על גנות פן יפול, ומי שחושא שחייב בדבר שיש בו אפילו בשגגה חנק לא ירחץ בגדר ולא ירגיל עצמו בספינה וכן מכל דבר יזהר מכיוצא בו.

**קסט.** בני אדם שעומדים בים ועמדה עליהם רוח סערה לשבר הספינה או להטבע בים ושאר ספינות עוברות בשלום בידוע שיש בספינה מי שחייב ורשאין להפיל גורלות על מי יפול הגורל, שלשה פעמים זה אחר זה רשאים להפילו בים ומתפללים שלא יפול על הזכאי אלא על החייב שנאמר (ש"א יד מא) ה' אלהי ישראל הבה תמים, וכתוב (יונה א ז) ויפל הגורל על יונה, וכתוב (שם שם יב) שאוני והטילני אל הים ולמה לא אמרו ליונה תשליך עצמך אל הים אלא לא רצה להשליך את עצמו ועוד גוים היו בספינה מוטב שישליכוהו הם, ואם יש שם כלי כגון עריבה קטנה אל ישליכוהו לים אלא יתנוהו שם באותו כלי ואם ינצל ינצל, וכן צריך לומר קודם שנכנסים לים אם יבא רוח סערה (א) מי שחטא בדבר שיש בו סקילה אפילו בשגגה שיפילו גורלות, ועל שיפול להטילו לים.

**קע.** אדם שרואה חבורת בני אדם בדרך ורואה שמתיעצים להרוג את אחד והוא אינו יכול לעזור לו, (א) הוא יכול לומר להם תחתכו לו אבר אחד והמת אל תמיתוהו כדי שינצל בחיים, שנאמר (בראשית לו כו) לכו ונמכרנו לישמעאלים, יהודה שמע שאחיו אמרו ונהרגוהו, וראובן אמר (שם שם כא) לא נכנו נפש, אלא נכנו שיוכל לחיות (ב) חכ"ט (ג) חכ"ע.

**קסו.** (א) שמואל ב' כ"ג כ"א. (ב) ש"ב ח' י"ח. (ג) חולין ג' א' : חרב הרי הוא כחלל, אבל יש להעיר שהרי שמשון היה משמא עצמו למתים נזיר ד' ב', וכבניתו כתיב שמואל ב' כ"ג כ"א ונהרגוהו בחניתו ולפי דברי רבנו איך הרגו בחניתו וצ"ע.

**קסז.** (א) צ"ל היו ממימים. **קסח.** (א) מזה שאמרו בכתובות כ"ט ב' : מי שנתחייב סקילה או גופל מן הגג, ומי שנתחייב חנק או מובע בגדר.

**קסט.** (א) צ"ל שיפילו גורלות ויפול הגורל על מי שחטא בדבר שיש בו סקילה אפילו בשגגה שישליכוהו בים, ומ"ש רבנו סקילה בשביל שמשליכין אותו לים. **קע.** (א) מקור דבריו סתהדרין ג' א' : הרודף אחרי תבירו להורגו ויכול להצילו באחד מאבריו

ולא קבלו ממנו אלא אמרו (שם שם) ונשליכוהו באחד הכורות (ב) כשהוא מת, כי אמרו אם נכנו ולא נמיתנו מה יאמר יעקב והוא השיב (שם שם כב) אל תשפכו דם אלא חי נשליכנו אל הכור הזה וימות ברעב ואמרו א"כ נקשור אותו ונשליך אמר ויד אל תשלחו בו הרי מת בידנו ויראו אורחת ישמעאלים ויאמרו מקצתם נהרגוהו פן יצעק כשומעו ישמעאלים, והוצרך לומר (שם שם כו) מה בצע כי נהרג את אחינו וצריכים אנו לומר לא הרגנוהו וכיסינו את דמו וכתוב (שם ד יא) ארור [אתה מן] הארמה אשר פצתה את פיה ותהיה הארץ ארורה ומיד ידע יעקב, ועוד הרי צריכין אנו להיות נדים ונעים בארץ, ואם תאמר נחנק אותו או נמיתנו ברעב או במים לכך נאמר וידינו אל תהי בו כי אמרו במה נהרגו ואין הארץ מקוללת לכך אמר כי אחינו בשרינו הוא ויותר עון הוא ולפוטרו אי איפשר שיניד לאביו נמכרנו וישבע שלא יניד ולא ישלח לאביו ולא יברח ממצרים ואם תאמר ישיבוהו לאביו, וישביעוהו שלא יכעיסם אין יכולים לסבול שיעקב אוהבו יותר מהם, ומן הנביאים דכתיב (יחזקאל מג ג) וכמראה המראה אשר ראיתי כמראה [גו] בבאי לשחת את העיר וכי תעלה על דעתך שיחזקאל משחית אלא היה רואה שהמלאכים באו להשחית שנאמר (שם ט ה) ולא להאמר באוני עכרו בעיר אחרי ויחכו אל תחום עינכם ואל תחמלו וקן בחור ובתולה וטף ונשים תהרגו למשחית, (שם שם ח) ויהי כהכותם ונאשאר אני כתוב בשני אלפין כשהיה יחזקאל רואה שהם באים להכות הנשאר והמשוכה, ואומר (ג) הנא שאר תנוח נא, הנא שאר, תניח שאר אני אכה והיה מכה אבר אחד או חולי או חבורה שבוה פודוהו מן המות כמו שכתוב בספר הכבוד, ובכתובים (איוב לג כד) פדעוהו מדרת שחת לשון פירעא פצע, ויאמר מצאתי כוסר.

**קעא. (ב) [ע"ב]** אחד נולד עם שיניים וזנב, אמרו אנשים לכסוף יאכל את בני אדם מוטב להמיתו, אמר להם חכם אחד תסירו לו שיניו שלפניו והזנב תחתו עד שיהיה גופו שוה כאחד משאר אנשים ולא יוכל להזיק.

**קעב. (ג)** נשים היו חשודות על שאוכלות ילדים אמרו מקצת התלמידים (א) בן סורר ומורה כיון שעתיד להרוג את הנפש הורגים אותו כך אלה, אמר להם החכם אין ישראל על אדמתם (ב) ויש נשים שעל כרחם עושים ויש שמכשפות אלא זאת עשו תכריזו כשתהיינה בבית הכנסת אף החשודות שם שידעו אם יזנק אחד מן הילדים ישחיתו שיניהם באבנים המקיפות את הבאר והחייבות ימותו באותה שעה, וכתוב (יחזקאל יג כא) והצלתי את עמי מירכן, ולא יהיו [עוד] בידכן למצדה. (ג) כתיב (מ"ב יא א) ותאבד את כל זרע הממלכה.

**קעג. (ד)** אחת רצתה בעל לקחת, ואמר האיש כיון שיש לה רוב בנים איני רוצה לקחתה, לקחה ידי בניה ושמתה על יד [אותם] שמתו וקראו אחריהן ומתו כגון זאת מי שהיה יכול באותו ענין לעשות לה קודם היה מציל את בניה כשעשתה לאחרד) וכתוב (ירמיה מו טז) ויאמר גדליוהו בן אחיקם אל יוחנן בן קרח אל תעשה, אל תעש כתיב (א) אם תוכל בשם להמית בלא חרב וזהו אל תעשה זה (שם כב כד) אך יד אחיקם היתה את ירמיהו אך מיעוט אמר אם יעשה פעם אחת ולא דבר על אוריה ונכשל שנהרג גדליה בנו, אך מיעוט נער בו שאם תעשה פעם אחת אין להצילך ונתכוון לטובה.

(ב) קפ"ו. (ג) ספ"ז. (ד) ספ"ח. (ה) ע"כ סי' ספ"ח.

ולא הציל נהרג עליו. (ג) צ"ל כרי שימות. (ד) צ"ל ונאשאר תניח נא תניח שאר כו' נראה שדרש א' כמו חייית בחלוק אחת.

**קעב.** (ב) סנהדרין ע"א. (ג) צ"ל לדון דיני נפשות. (ד) מכאן עד הממלכה צ"ל בתחלת סי' קע"ג.  
**קעג.** (ב) דריש הה"א כמו השם.

**קעז.** (6) תינוק אחד היה בוכה בלילה והרגישו וידעו שאשה יהודית עשתה לו, ואמרה אם התינוק לחם הגה בני בוכה שאשה אחת כשפה אותו ואני יודעת לרפאותו שלא יבכה ויחזור החולי על אותו הילד שיהיה לה תחילה, אמר לה אם אמו חטאה הילד לא חטא.

**קעה.** ויצא הראשון אדמוני (בראשית כה כה) (א) מלמד שנגזר לו להיות רוצח וכן ברור כתיב (שמואל א מז יב) אדמוני, וביקש רחמים שירצח האומות. רוצח צריך להיות נע ונר בארץ ה' שנים כנגד ה' נע ונר, נע ונר נוד, ד"א ג' שנים (שם ד יב) נע ונר תהיה בארץ, וכת' (שם שם יד) והייתי נע ונר בארץ וכת' (שם שם מז) וישב בארץ נוד, וכת' (ש"ב כא א) ויהי רעב בימי דוד שלש שנים וכת' (שם שם) אל שאול ואל בית הרמים ואומר (שם שם יג לד) ויברח אבשלום כנגד נע ונר תהיה בארץ שנה אחת, (שם שם לו) ואבשלום ברח שנה שנייה במקום אחר כנגד והייתי נע ונר בארץ, ואבשלום ברח שנה שנייה במקום אחר כנגד בארץ נוד, ולמאן דאמר ה' שנים הרי כת' (שם שם יד כח) וישב אבשלום בירושלים שנתים ימים ופני המלך לא ראה, ואם יש לאדם אשה ובנים אע"פ שהם קטנים יגלה כנון בזמן הזה.

**קעו.** ומעשה באחד שהרג את הנפש והיה מספיק מוונות ליורשים ולא היה גולה, אמר כי יודע אני שאם אנלה בין הגנים אחלל שבת ותיקן לו ברול והגר גופו שהיה מעונה מאד בו בייסורין ובתעניות שאמרו יותר שקול זה העוני מעוני גלות כפלים והכל עשה כדי שלא יאכל לחם של גוים ולא יחלל שבת, (3) הרוצח (א) לא ישא אשת הנרצח (ב) ומי שאוהב אשה מאד לא יקח בתה או אמה לפי שמצויה לו שמה יחטא בה וכל כיוצא בזה.

**קעז.** לנוס שמה רוצח, מכה נפש בשנניה בכלי דע"ת והיו לכים (יהושע כ ג) רמו בסופי תיבות היתוים, למקלי"ט מנואל הדים סופי תיבות להיפך מלי"ט, אם הרג האב מל"ט יתום, יתומיו כדי שלא יהו נפרעין מהרה ממנו כי יש אדם שאינו חי אלא בשביל אחרים שנהנים ממנו.

**קעת.** אחד היה רופא והיה לשונאו בת ואותו שונאו היה חייב לו ממון הרכה [דף כו] וכשהיה קורא אותו לכית דין היה אומר תשבע וטול או אני אשבע ולא אתן ולא רצה הרופא לישבע, פעם אחת חלתה בתו של שונאו ובקשו לרופא לעשות רפואה לאותה הבת אמר הרופא לחכם איני יודע אם אני אומר לא אוקק לכם עד שחתנו לי מה שאתם חייבים לי עתה יתנו לי הכל, אמר לו אם כן מה זכות יהיה לך הרי כאילו שכירות קבלת ושמה לא יתנו לך וכת' (ויקרא יט טז) לא תעמד על דם רעך ואתה יכול להצילה מן המות אם לא תרפא כאילו הרגת אותה אמר הרופא שמעתי שאם היא תמות יעלילו עלי שחרגתי אותה בכשפים או פשעתי בה, אמר החכם תגיד לי הרפואה ואני אעשה או לאחד מקרוביה אמור לעשות אם תהיה מועיל או אומר שאתה עשית והקב"ה שלח לה רפואה על ירך ואם לאו אחריש.

**קעט.** תבקשם ולא תמצאם אנשי מצתך (ישעיה מא יב) תבקש רחמים על מי שהוא בריב עמך ותבקש שישיבם למושב ולא תמצאם להשתרל לראותם בשעת קלקלתם אע"פ שאינך מתכוין לבושתו ולרעתו והוא הושך שאתה באת לרעתו ולשמוח ביום אירו וכת' (מ"א כא כ) המצאתי אויבי שמח ברעתי, אנשי מצותך כתי' (א). (ה) סכ"ג. (3) נקי"ז קע"ז וכן ס"י קע"ז עס.

**קעה.** (6) ב"ר פרשה ס"ג: הוא אדמוני נתיירא ואמר אף זה שופך דמים כעשו.

**קעו.** (6) יבמות כ"ה א'. (3) כפול לעיל סימן ס"ט.

**קעט.** (6) נראה שיש כאן חסרון.

## ספר חסידים

קפ"ב. ה'רואה בחלום מתקן בצק למצות ורואה הצתת אש בתנור למחר יעשה מחלוקת עם שום אדם ויבקש רחמים שיהא לשם שמים ושלא יחטא במריבה.  
 קפ"א. (ג) כתיב (משלי כ"ז) אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו, אם בורח רוצה אליך אל תקבלוהו בין יהודי בין גוי כמעשה דר' מרסון בנידה (א) אם (ג) יברחו רשעים וחטאים אצלך לחסות בצל כנסיך אל תהי עליהם מן שאם תקבלם יהפך הדבר שיהיו לך לסטן או לזרעך כי כאשר יבא רשע בעיר אם תוכל למחות בידו אל תתנהו לבא בעיר וכל שכן בכיתך שאם תקבלוהו הוא או זרעו יהיה לך או לזרעך לשיכים בעיניכם ולצנינים בצדיכם שגרמת רעות לעיר שדר בה וכת' (תהלים קכ"ג) כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידוהם (ד) (ב) ואל תחמול על מי שאינו חומל כי כל חומל על אכזריים או מקבלם הקב"ה ימסרנו בידם שנאמר (מ"א כ"ב) והיתה נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו, וכת' (דברים י"ג ט) ולא תחמול ולא תכסה עליו וכו' נענש שאול באנג. ואם צדיק שבא לעיר לדור ומונעו לשבת או אינו מסייעו יתגלגל הדבר שהוא או זרעו לא יהיה באותה העיר וזה יושב שם או זרעו.

קפ"ב. (ה) אם יש לאדם בנים ואחד מהם זולל וסוכא אל יעקור את עצמו ואת בניו בשביל האחד ולבסוף יצא לתרבות רעה לכך מוטב לו שקורם יעשה כאילו לא היה בנו מעולם ואל יעשה לו רעה ולבניו בשביל האחד.

קפ"ג. (ו) לאחד נשתמד בנו והלך בין הגוים ועשה כמעשה הגוים היו אביו ואמו עסוקים להוציאו ולהביאו בביתם ולגדור לו ממון שישוב, אמר להם ההכם חרלו לכם פן תתחרטו ויעשה יותר ברע כי שמעתי שרוצה לתת עצה רעה ולהסית ולהרית את אחיו ואת אחיותיו ללכת בין הגוים, ועוד הוא אומר בשהיה יהודי היה משליך בקדירה בשר נכילה מוטב שתעזבוהו בין הגוים ולא יחטא אחרים ולא יחטא את כל בני הברית דברים האסורים (הושע ד' יז) חבור עצבים אפרים הנח לו מוטב מלקרבו ויחבר אחרים אל עצבים.

קפ"ד. (ז) ואם לחכם תלמידים ואחד עוסק לקנטר את הרב ואת חבריו מוטב לגרש האחד לתקנת הטובים שנאמר (משלי כ"ב יוד) גרש לץ ויצא מדון, וכן לעניין עבדים ושפחות אע"פ שאינו גונב לו ואינו מקנטר אותו אלא אותם שבבית ומבקשים נקמה על אותם שיש בידו למחות ואינו מוחה או בידו לגרש אבל במינות לא יוכל לגרש (א) כשהתינוק מכיר את מניקתו.

קפ"ה. (ח) ואם יש לו לאדם בנים ואחד מהם [ע"ב] בעל מחלוקת או שירא פן יחטא אחיו מוטב שידחה את הרשע בשתי ידיו, ואל תאמר והרי אמרו (א) תהא שמאל דוחה וימין מקרב במקום שחב לאחרים יותר יבא לרעה אם לא ירחקוהו שהרי דוד לפי שקרב את אבשלום הרי כמה נפשות נהרגו בשבילו, לכך אל יניח אדם אף לבנו שלא יבא לידי מכשול.

קפ"ו. אחזיהו עבר את הבעל (א) וכששלח לאלהי עקרון הקסיד אלא זה היה חילול השם לעיני הגוים וכן אומר (יחזקאל לו כג) וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים, וכתוב (שם שם כב) לא למענכם אני עושה [ונז'] כי אם לשם קדשי אשר

(ה) חסיד"ג. (ג) חסיד"ד. (ב) חסיד"ה. (ד) ע"כ. (ה) חסיד"ז. (ו) קפ"ח. (ז) קפ"ט.

קפ"א. (ה) ס"א א'. (ג) כעין זה לעיל סימן ב'.

קפ"ד. (ה) כתובות ס' א': כל זמן שמכירה.

קפ"ה. (ה) סוטה מ"ז א'.

קפ"ו. (ה) מלכים ב' א' ג'.



חללם בגוים, אם יש איש או אשה שעושים עבירה בגלוי ואף לגוים נודע ויראים הקהל שאם יגרשום חוץ לעיר שמא ישתמדו מוטב שיגרשו מן העיר שלא יתחלל שם שמים לעיני הגוים, וכל הגוירות בשביל חילול השם שבין הגוים ועוד למה אמר (מ"ב א ג) המבלי אין אלהים והלא עובד הבעל היה אלא כי אמר אמרו נביאי עקרון שיעבוד לאלהיהם ויחיה ויתן להם נדרים ויאמרו שאר ישראל כיון שאלהי עקרון מחיה ממשות יש בו לכך הקסיד עליו, תרע שבן הוא שהרי בן הדר אמר (שם שם ח ט) האחיה מחלי זה ובנדרים כתיב (תהלים קלב ב ג) נדר לאביר יעקב, אם אעלה, וכן חנה (ש"א א יא) ותדור נדר ותאמר אם ראה תראה בעני אמתך.

**קפז.** אף על פי שכתוב (משלי כד יז) בנפול אויבך אל תשמה אם הוא רביל ומחשיא את הרבים ומזיק לרבים עליהם ועל כל שמורידין אותם (א) נאמר (שם יא י) ובאבוד רשעים רנה, (תהלים נח יא) ישמח צדיק כי זוה נקם.

**קפת.** עם הארץ קורעו כגד ומגבו, כגון רשע שרודף אחר חבירו להורגו ביום הכפורים שחל להיות ביום השבת אל יאמר האדם איך אחלל שבת ויום הכפורים או עם הארץ שבא להלשין למלך לאבד שונאי ישראל כמעשה (ב) רקמצא ובר קמצא. **קפט.** ומה שכתב (שם קלט כא) ובמתקוממך אתקוטש כשיד ישראל תקיפה אבל אם כשיתקוטש ירעו לישראל (א) ושומרי תורה יתגרו בס כשירים על העליונה ולא יתכן שיתקוטש יהודי עם המשומד ושמא אותו משומד ילשין עליהם וילשין על הגרים או יפסיד ליהודים, וכתוב (מ"ב יח לו) והחרישו העם ולא ענו אתו דבר כי מצות המלך היא לאמר לא תענוהו כי אמר צדיקוהו כיון שאמר מיכה (מיכה ג יב) ציון שדה תחרש אם יענוהו אם תימסר העיר בידו ירע לרבים על הענייה (ב) ורבשקה משומד היה ולאחר שהתפלל חזקוהו וישעיהו (משלי כח ד) ושחרי תורה יתגרו בס, ובמתקוממך אתקוטש, וזהו (מ"ב יט כא כב) בזה לך לענה לך בתולת בת ציון אחריך ראש הניעה בת ירושלים, את מי חרפת.

**קץ.** משומד שאמר לציבור תשכירו לי ספר במעות שלי כדי לקרות בו בבית הכנסת לא יקבלו ממנו שמא לאחר זמן יאמר תשיבו לי ספר תורה שלי, ועוד שלא יהא ננאי משפחה של אותו משומד שיש להם בושת כשיאמרו זה ספר תורה של אותו משומד, ואם רוב ישראל נתנו המעות ומיעוטן המשומד ישתתפו אותו עמהם ואם לאחר זמן יכולים המשומדים או יורשיהם שבגוים לזמר תחתנו חלקינו ותנו לנו אל ישתתפו אותו עמהם, אבל אם היהודים רבים מן המשומדים ויכולים לסלק במעות אם ישאלו חלקם או יקבלו מהם, ופעמים שיש כבוד למשפחה שאומרים אע"פ שהוא משומד לבו לשמים ואז יניחו לתת לו.

**קצא.** מי שמחשיא לרבים אין מתפללין עליו שיתרפא, או מי שמונע רבים לעשות זכיות אלא יוכלו להתפלל שלא יעשה יותר וכן מי שמחשיא בשונג כגון שאין צדיק וחכם ביראת שמים ממנו אצלו אבל אם יש אצלו והוא מזהירו כבר מזיד הוא. **קצב.** ואמרו (ירמיה כב ט יוד) על אשר עובו את ברית ד' אלהיהם וישתחוו לאלהים אחרים ויעבדום, אל תבכו למת ואל תגדו לו בכו בכו להלך כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו, סמך אל תבכו למת אצל עובדי עבודה זרה (א) ישראל

(ב) מנע"ז. (ג) מנע"ז ונכפל להלן סי' מנע"ז. (ד) מנע"ז.

**קפז.** (א) צ"ל ולא מעליו (בכו שאמרו ע"ז כ"ז ב.).

**קפת.** (א) פסחים מ"ט א'. (ב) גיטין כ"ז א'.

**קפט.** (א) חסד כאן וצ"ל אז ישתוק. (ב) סנהדרין ס' א'.

**קצב.** (א) מסכת שמחות פ"ב ה"א, אבל מסה שהביא חסידים סי' ממו"ק משמע כי רבנו גרשום

## ספר חסידים

משומד שמת אין בוכין ואין [רף כ"ח] מספידין עליו, בכו בכו להולך מתורת ר' להיות משומד כי לא ישוב עוד ומת ואם שב ומת בוכים עליו, וכשמשחמד ראוי לבכות כשנאבד הגוף בוכים כשנאבד הגוף והנפש לא כל שכן, ד"א כי לא ישוב עוד נאמר על המחשיאים לסי שלא ישוב עוד שאין מספיקין בידו לעשות תשובה.

**קצנ. ב.** אם נשתמד יהודי מכנין לו שם רע שנאמר (תהלים קטו ח) כמוהם יהיו עשיהם כמו (א) שלע"ז יש לכנות לה שם לגנאי כגון אם היה שמו אברהם יקרא אברם וכן כיוצא בזה ואפילו לצדיק והם תועים אחריו כמו (ב) שמעון כיפה שאומרים פטר חמור, למה (ג) לא נתגלו בתורה שמות מלאכים פן יעשו אלהות שהרי יום אחד בשנה עושין יום איד לשם מיכאל ומחפאין עליו דברי שקר ולעתיד לבא הוא יקטרג עליהם וכתוב (דניאל יב א) בעת ההיא יעמד מיכאל השר.

**קצד. ג.** אם הגוים קורין לשום קדישות בשם המלאכים שעשו תועבה לשם מיכאל או לשם נביאל משנין בית התועבה לגנאי שהרי אמרו (ויקרא כא ט) את אביה היא מחללת (א) שקורין לאב רשע ואם תאמר מפני שהאב פשע שלא הוכיח והלא אפילו לעשו בן יצחק, והוא שנאמר (דניאל יב א) בעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר, נעלם בזה הפסוק חוק בשביל שיכולים לכנות לו שם, והוא שמח על זה כמו שהצדיקים שמחים לקבל בשבת וביוון לכבוד הגורא שני (ישעיה נ ו) פני לא הסתרתי מכלמות ורק, ויחזקאל (ב) שגילה זקנו וכן ישעיה (ג) הלך ערום ויחף.

**קצה. ד.** אם גוים יקראו שום יהודי בשם אלהיו וקדושו אל יגזר לקרוא שמו כך שהרי כתיב (יחזקאל כח ג) חכם אתה מדניאל, מדנאל כתיב חסר יו"ד לסי (א) שמיחה לנבוכדנצר מלעשותו אלוה ולא מיחה לו מלקרותו בלששצר בשם אלהיו. **קצו. ה.** למה היה דוד מצטער על אבשלום מפני שאילו היה עושה תשובה כימיו לא היה לו פל כך צער אבל לא עשה תשובה, וכשחטא דוד במעשה בת שבע ואוריה נגזר ואמר הרי גרם עוני שויצא אבשלום מעולם הזה ומעולם הבא וירא פן יביאורו לדין על עונו שגרם, לכך (ו) כ"ל סמוכים לחטי"ך, (דניאל ד כד) וחטי"ך בצדקה פרק, כלומר חטי כפול, וכתוב כפלים בכל חטאתיה חטא האב מנגלית על ידי זרעו לחטוא שנאמר (ישעיה יד כט) משרש נחש יצא צפע ואם למד כפל למד (א), ג"ס סמוכין, אם אדם מן העבירה ג"ס עושין לו נסים, לעולם ינום אדם מניסים שלא ימעטו לו מוכיותיו ואמר (ב) לאברהם (בראשית טו א) שכרך הרבה מאד, שכרך בעולם הזה, הרבה לימות המשיח, מאד לעולם הבא.

**קצז. ו.** (א) הפרי מיד הקרן (א) דאמר ר' שמעון בן יוחי אילו היה אברהם לוקח מבראשית עד אלי.

**קצה. ז.** יש מחשיא בחייו ובמותו ונפרעין ממנו על כולם (א) כי אחד היה מבין תורה (ב) ק"ז. ב. (ג) ק"ז. ג. (ד) ק"ז. ד. (ה) ק"ז. ה. (ו) ק"ז. ו. (ז) ק"ז. ז.

התאבל על בנו שהשתמד ומת, ויעיין תולדות רש"י לה צונץ העתקת ר"ש בלאר ד"ל הערה ל"א. **קצנ. ח.** ע"ז מ"ו א. (ז) יענין מחזור וויטרי הוצאת מק"ב ברלין תר"ץ ס"י ס"ו: שמעון פטר חמור שהוא מעות של רומה, ובסי' שכ"ה כתב: מימות שמעון כיפה שיסד סדר של יוח"כ. **קצד. ט.** סנהדרין ג"ב א'. (ז) יחזקאל ה' א'. (ג) ישעיה כ"ב.

**קצה. י.** סנהדרין צ"ג א'.

**קצו. יא.** ד' תיבות אלי יש למחוק. (ג) מדרש רבה בראשית פרשה מ"ד: שכרך מתוקן לעתיד לבא.

**קצז. יב.** ירושלמי ברכות פ"ט ה"ג ומדרש רבה שם פל"ה.

**קצה. יג.** כל דברי חסידים הזה מוזכר ברזקא סימן שט"ז ובתשובות מוהר"ל מ"י קי"ח.

ונזרו שמד או ליהרג, ואמר לבני עירו שישתמדו ואחר כך ישובו ליהדות וגשתמד וגשתמדו ואחר כך חזרו לדת יהודים ובשביל כך שגשתמדו והורה להם, זרע וזרעו היו משומדים ונפרעים ממנו כאילו החטיא את כולם ושאר דבריו כתובים על ספר הכבוד. קצמ. 6) מחשבה שיעץ וגמר בלבו לעשות כנון ע"ז כאילו עשאה שנאמר בזמרי (מ"א טז יח יט) וימת על חטאתיו אשר חטא לעשות הרע בעיני ה' ללכת בדרך ירבעם.

ר. 6) וגם אלה לחכמים אחר נשתמד ואחר הימים שאל ליהודים הנה רוצה לשוב להיות יהודי ואין לו אלא מעט כסף והגוים מאמינים לו והוא רוצה לקחת מהם ואחר כך לברוח עם הכל להיות יהודי, אמר אחר כיון שאתה רוצה לעשות תשובה אל תקח ואל תגנוב אמר חכם כיון שלא נשתמד אלא בשביל שלא היה לו תאות נפשו מושב שיקח מן הגוים ויברח ולא יאכל חזיר ולא יחלל שבתות ואם יתפשוהו וימותהו הרי מיתתו כפרה על כל עונותיו [ע"ב] אמר החכם שלישי דעו לכם כי טוב שלא תזרו לו ולא תגידו לו מה לעשות כי נגרום להרע הוא מיד יגיד לגוים שהיהודים נתנו עצה על זה ויבא לידי סכנה לכך אל תדברו לו וכן הוה הגיד לגוים וכמעט שהרגו את היהודים ונתנו ממון גדול על זה.

ר.א. 6) ואם יש משומד וידוע לחשובי העיר ולחכמים שבעיר שברצון היה חזיר בתשובה ואם יברח תהא סכנה לאנשי העיר שיאמרו היהודים הבריחותו אז יוכל לנגוב את דעת הגוים שיאמר רוצה ללכת לשחוק ויקח עליו שתי וערב עד שיצא ממקום מכיריו ויסיר מעליו ולא יהיה התרעומת על היהודים.

ר.ב. 3) אבל יהודי שלא נשתמד לא יקח עליו שתי וערב (א) ולא יתקן עצמו כעין גלח וכומר כדי שלא יכירוהו, אבל ישנה בגדיו (ב) ולא יגלח וקנו.

ר.ג. 3) מעשה היה בשעת השמד לאחר שלבש מלבוש נכרי וברח כסבורים שהוא גוי ושאל צריך אני כפרה על שעטנו אמרו לו כיון שמתחלה חשבת כך היה לך לקנות מלבוש ולתקנו בחושין שאינן של פשתן וצריך כפרה.

ר.ד. 3) אדם שהולך בשיירה והיו לו שינוי בגדים בלא שעטנו ואם ילך במלבושי יהודים שמא יזיק לאחרים ונמצא גורם רעה לכולם והגורם טובה לרבים כאילו עשאה בידים.

ר.ה. 3) מעשה בחסיד אחד שהלך בדרך עם חבורה, אמרו לו תלבוש בגד מקטורן כדי שלא יכירו כך אמר מפני שתפור בשעטנו לא אלבש ותפשוהו והוצרכו לפדותו ואותו צדיק מרח עד שפרע כי אמר אני גרמתי כי מי שצריך לילך בדרך צריך שיכין מלבוש בחושי קנבוס או במשי שלא יהא שעטנו שיהא לו מזומן כשיצא בדרך.

ר.ו. 1) עת לעשות לה' הפרו תורתך (תהלים קיט כנו), אע"פ שאמרה תורה (דברים כב ה) לא יהיה כלי נבר על אשה ולא ילבש נבר שמלת אשה אם צרו אויבים על העיר או אם הולכים בדרך ואם יודעים שהם נשים ישכבם ילכו במלבוש איש ואף בחרב כדי שיהו סבורים שהם אנשים, אם באו עשרים אנשים והנה אין שם אלא עשרה אנשים ויש שם כארבעים נשים והגרו חרב כדי שיהו סבורים שהם אנשים ולא יזיקום.

(b) ק"מ. (3) ק"ע. (ג) כ.

ר.ב. (4) יעוין יו"ד סימן קנ"ז ס"ב. (3) ר"מ סופר ד"ל בתשובותיו ח"ס חלק א"ח סי' קנ"ט כתב בימי גזרת תתנ"ץ התירו גדוליהם להמכתחים רגליהם לשנות מלבוש ולגלח זקנם שלא יכירו האויבים כי אז כבר גלחו וקטעו הגוים עש"י מעשה ממלך פולין אחד שהיה סרים, ולפ"ז צ"ל בדברי רבנו ויגלח וקנו.

## ספר חסידים

רז. ב) מעשה באשה יפה מאד שהלכה עם בעלה בדרך ועשתה לה משער חבירתה זקן ושמה בפנים שלה והרואה אותה היה סבור שהיתה איש ונוצלה, וכנון בחורים שאין להם זקן וילבשו בגדי נשים להנצל או לבוש נכרי להתעות האויבים כנון (א) ר' מאיר אצבעו אחד הכנים כדבר האסור לאכול ואצבעו אחר הכנים בפיו.

רח. ג) מי שהחטיא אחרים כנון שהביא בניו בין הגוים או אחיו להשתמד והוא יוצא ואומר שרוצה לשוב אם שלא באונס עשה כנון שלא רצו להרונן אותו והוא הכנים אחרים עמו להשתמד כיון שהוא החטיא אחרים להשתמד אין מקבלים אותו עד שיוציא אותם שהחטיא מן הגוים וכך אומרים לו תוציא תחילה אותם שהחטאתה ואם יאמר איך תדחקני ללכת בין הגוים אומרים לו אין אנו דוחקים אותך אלא שאתה שואל להורות לך איך יהיו לעונותיך כפרה לא נורה לך עד שתשיב אותם שנאמר (ד"ב לג ט) ויתע מנשה את יהודה וכתוב (שם שם טו) ויסר את אלהי הנכר וכתוב (שם שם טז) ויאמר יהודה לעבוד את ה' אלהי ישראל וכתוב (יחזקאל יח ל לא) נאם ה' אלהים שובו והשיבו מכל פשעיכם ולא יהיה לכם למכשול עון השליכו מעליכם את כל פשעיכם וגו' והשיבו וחיו, שובו אתם והשיבו אותם שהחטאתם, כך יאמרו למשומד שהסית והדיח ישיב אתם שהחטיא אך יקבלוהו ויורוהו איך לעשות דין.

רט. ג) ומי שנשתמד וחזר להיות יהודי וקיבל עליו לעשות תשובה כאשר יורוהו החכמים, הרי משעה שקיבל יכולים לשתות יין עמו ולהתפלל אם הוא משלים המניין ובלבד שיעשה כשאר יהודים, שהרי (א) ברגלים נאמנים עמי הארץ על מהרת הקדש. רי. ד) [רף כ"ט] אם ראיתה יהודי שנשתמד ולא מפני זנות ולא (א) בשביל בליעות, דע כי הוא או אבותיו או אמו עסקו בהשבעות ומעשה שדים וניתן רשות להטעותו ונפרעין מן האב שגרים.

ריא. ט) כל שעוסק בהשבעות מלאכים או בהשבעות שדים או בלחישת כשפים לא יהיה סופו טוב ויראה רעות כגופו ובבניו כל ימיו לכך יתרחק אדם מעשות כל אלה ולא בשאלת חלום ולא יעסוק שאחרים יעשו לו ולא בבוקייצא שקורין פלנטיינא, כי לחישה שמשביעין הפלנטיינא אסור וזה (דברים יח יג) תמים תהיה עם ה' אלהיך ולא בשום דבר כי לבסוף לא תהא לו תקנה כמה עשו וכמה שאלו וכמה נתלדלו או נשתמדו או נפלו בחולי רע או זרעם, אם יאמר אדם טוב שאעשה שאלת חלום שאדע איזה אשה טובה אקח לעולם לא יצליח, ואין טוב לאדם אלא יתפלל לפני הקב"ה ואם יצא בדרך אל יאמר אשביע מלאכים שישמרני אלא יתפלל לפני הקב"ה וכמה נביאים נהרגו ולא השביעו בשם הקדש אלא בתפילה עמדו אמרו אם לא ישמע תפילתנו אין אנו ראויים להנצל ולא היו עושין אלא בתפילה.

ריב. ו) אם תראה שאדם מתנבא על משיח דע כי הוא עוסק או במעשה כשפים או במעשה שדים או היו משביעים בשם המפורש ובשביל שהיו מטריחים את המלאכים או את הרוחין אומרים לו אל תשיח כך שינלה לכל העולם ולבסוף יהיה לבשת ולחרפה לכל העולם על שהטריח את המלאכים או השדים ובאותו מקום שום פורענות באה בשביל אותו שהשביע ושדים באים ולומדים לו חשבונות וסודות לבשתו ולבשת

(ב) כ"ה. (ג) כ"ג. (ד) כ"ד. (ה) כ"ה. (ו) כ"ו.

רז. (ב) מעבורה זרה ו"ח ב.

רט. (ה) חגיגה כ"ו א.

רי. (ב) סימן זה מובא בתלפיות ענף זנות ושם הנוסחא מפני בלחות.

המאמינים בדבריו<sup>(א)</sup>, ונשים היו בארץ כנען שהיו אומרות כל נחמות שבישעיה בגירסא ועמי הארץ היו יודעים בגירסא כל דברי נחומים וגו' והיה על ידם<sup>(א)</sup> כי אין אדם יודע על ביאת משיח.

רי"ג. (ג) מי שיש לו בנים או חתנים או תלמידים ויש לו ספר שמות אל יניח בביתו פן יעסקו בלי ידיעתו ויעשה גזירה שיגנו במקום שלא ידעו כרי שלא יקחום שמא יעסקו בו בלי ידיעתו ויענשו והוא נענש על שהיה יכול לגנוזו ולא גנוז. ריד. (ג) גר שבא להתנייר וכבר קיבל עליו על כל המצות מצות עשה לעשות וכל מצות לא תעשה שלא לעשות ומבקש שימולו אותו ובני העיר יריאים למולו והיה בבית יהודי דר עד שימולו אותו והיה מאכילו נבילות וטריפות כי אמר כל זמן שלא מל ולא טבל הרי הוא כמו נכרי, אמר לו חבריו זהו לענין ישר' שמגעו אסור שאם נגע ביינו אסור לשנות אבל כבר קיבל כל המצות עליו איך יתכן להאכילו טריפות. רמז. (ד) (א) אע"פ שאמרו גר שנתנייר כקטן שנולד דמי מכל מקום משלם ואם הרג נפש צריך כפרה<sup>(ס)</sup>, כי ידע בנייתו שעון הוא להכות נפש.

רמז. (ו) אחד בא לפני חכם אמר לו זוכר אני כשהייתי קטן הייתי גונב לבני אדם וגם הייתי חוטא בשאר חטאים, אמר שמא איני צריך תשובה כי כשהייתי חוטא לא הייתי בן י"ג שנים ויום אחד וכיון שהייתי קטן למה אני צריך תשובה ולשלם אמר לו כל עונות שאתה זוכר וכל אשר נגבתה אתה צריך לשלם שהרי<sup>(א)</sup> יאשיהו שב מכל עונות שעשה בקטנותו ושילם כל אשר דן שלא כדן שצוה להפסיד ממון שלא כדון בקטנותו, ואם תאמר זהו דין מפני שעל ידי גדולים עשה (ב) ומכל מקום שב, ואמר החכם לו לשלם כל אשר נגב, וכן מי שהיה חכם ואחר כך מטורף מרעתו ואחר זמן נתחכם כל הפסדות שיאמרו לו עדים אע"פ שהיה פטור בבית דין, וכן מי שהיה שיכור כלום אבל אינו כל כך חייב מכל מקום על ידו נעשה, אבל אם אמרו לו מאוד קטן הייתה כשנגבתה כיון שאינו זוכר בגודלו אינו צריך לשלם<sup>(ז)</sup> וגר שנתנייר ובנייתו גזל כשנתנייר ישלם אע"פ שאמרו גר שנתנייר כקטן שנולד דמי.

רי"ז. קטן שחילל שבת אינו נהרג וקטן שהורה [ע"ב] לפני רבו חייב מיתה כשמואל לעלי, אלא כשאמר חנה (ש"א א כז) אל הנער הזה התפללתי, הרי משמים מענישין קטן הואיל ודעתו כגדול<sup>(א)</sup> כער ואונן ועוד כתיב (משלי כ יא) גם במעלליו יתנבר נער אמר עלי בקטנותו כל שכן כיוסף דעת יוסף להטוא ושמואל לא עשה במזיד ועלי סבר שבמזיד עשה<sup>(ב)</sup> ור' יוחנן העניש ר' כהנא, סבור שהיה משחק עליו (שם יג כג) ויש נספה בלא משפט.

ריח. (ס) אדם שחשב לטובה ואחר כך הענישו תלמיד חכם שכרו כפול, כגון ר' יעקב בן קורשאי שאמר מן עוקצים כרי שיעיין רבן שמעון בן גמליאל<sup>(א)</sup> אעפ"כ הענישו ר' מאיר, ר' יוחנן העניש רב כהנא וביקש רחמים ועמד מקברו וחי, ועל<sup>(ב)</sup> ר' (ה) ע"כ. (ג) תר"ל. (ד) תל"ב. (ה) ע"כ. (ו) תל"ג. (ז) ע"כ. (ח) תל"ד.

רי"ב. (ב) רבי פתחיה בסדרו עד 5 כתב: ובנינו היה איש חזוה בכוכבים ושמו ר' שלמה כו' ושאל לו רבי פתחיה מתי יבא משיח כו' אבל רבי יהודה חסיד לא רצה לכתוב פן יחשדו שהוא מאמין בדברי רבי שלמה.

רמז. (ה) יעיון חוס' סנהדרין ע"א ב' ד"ה בן ובסוגיא שם. (ה) שבת ג"ז ע"א. (ג) חסר וצ"ל לא כן אלא מכל מקום שב ודברי רבנו מביא הרדב"ז ח"ב סימן ב' אלפים שו"ד וחולק על רבנו וסובר כי א"צ לעשות תשובה כשיגדל.

רי"ז. (ב) מובא לעיל סימן ט"ז. (ג) בבא קמא ק"ז א'. (ה) לפנינו בחוריות י"ג ב' ליתא שהענישו אבל בה"ג סוף הלכות הוראות איתא: פגע ביה רבי מאיר כי ר' יעקב בר קרשאי אמר עד אן ישנו לזה בעולם נח נפשיה. ויש להעיר שם בבב"ג כי לפנינו בחוריות ליתא. (ג) בבא מציעא פ"ד א'.

## ספר המידים

שמעון בן לקיש שהעניש לא ביקש רחמים לפי שרב כהנא על חנם נענש שהיה סבור ששחק עליו ולא שחק.

**רי"מ.** הנה אמרו לפי שקילל אלישע מ"ב ילדים נגר מ"ב אותיות של שם ואלישע נענש שחלה ואליהו העניש חמשים איש ולא אמרו שנענש לפי (א) שקיללם בשם. ד"א לפי שאליהו אמר להם אמרו למלך שימות ולא רצו לעשות שליחותו ואליהו ואלישע ידעו שלא היו הגונים, (ב) וגם ידעו שלא יצא צדיק מהם, וכן הושע אמר (הושע ט יד) תן להם ה' מה תתן תן להם. ג' נתינות נגר ג' רגלים, ולמה היה מקללן כי ידע שלא יצא מהן צדיק שני (שם שם טז) הנה אפרים שרשם יבש פרי כל יעשון, שכל התולדות העתידים לצאת מהן אין בהן צדיק וכן (יחזקאל ז יא) לא מהם ולא מהמונם. רב. למה שיבא אליהו את עצמו שנא' (מ"ב א יוד) ואם איש אלהים אני תרד אש מן השמים, אלא לפי שהיו אומרים איש אלהים מאחר שיודעים שכן הוא היה להם ליקח עצה ממנו כמו שר חמשים השלישי ולא לכבודו עשה אלא אמר בעל כרחך יש לך לדרת וראה שכבר הפורענות יצאה ושוב לו לומר אם איש אלהים אני תרד אש וגו' שלא יבזו הנביאים, מכלל שהיו אומרים בשת לך איש האלהים שאתה יושב בהר ואתה ירא לדרת אלינו, ואמר אתם אומרים לא היה לי להתפחד, אם איש אלהים תדעון שאני מתפחד תרד אש ידע שלא יצא צדיק מהם, והאמוראים שהענישו כך על תנאי אם אין רע בעיני השם אבל אין מענישין בזמן הזה.

**רבא.** כיצד יפספש האדם במעשיו, לעולם אין נפרעין מן האדם (א) אלא מידה כנגד מידה שנאמר (ישעיה כו ח) כמאסאה בשלחה תריבנה כרי שיהא חושב באותה מידה של פורענות כנגדו העון כנגד הפורענות כגון שכמעט נפל ממקום גבוה יחשוב שמא נרם בכיתו שיבאו לידי נפילה כגון (ב) אותו שהשליך אבני כותלי ביתו ברשות הרבים ולבסוף לפי שלא שמע לאותו חסיד נכשל בהם, או היה יכול למחות ביד אחרים שלא יאימו על אחרים ושלא יתנו מכשולות בבית גם לא ברשות הרבים, ושם שם ספרים במקום קצר שמא יפלו או נפלו, (ג) כלל המכבד את התורה גופו מכובד לעולם הזה וכן לעולם הבא.

**רבב. ב.** אם תראה שמתלוצצים על אדם חשוב יפספש באותה מידה שמא נתלוצץ על שום אדם או היו מתלוצצים ולא מיחה, כ"ף (ג) כ"ף ששוקלים במאונים זכויות ושכרם ועבירות ופורענות השוה לעבירה, וזה שנא' (דניאל ה כז) תקל תקלתא במאזניא והשתכחת חסיד באותו ענין שאדם מתלוצץ יתלוצצו עליו.

**רבג. ג.** מעשה באחר שנתלוצץ באחר שהיה רואה הבית והעליה כאחד ונולדו בניו כך (א). **רבד. ד.** ואם תראה בית של צדיק או בית הכנסת חרב או רשעים או גוים דרים בו דע שאף ישראל היו מתנהגין בו דרך ביוזן וכן בית המדרש שנוהגין בו קלות ראש סופו נופל בידי ערלים דיו לעבד שיהיה כרבו כי לא נהגו גוים קלות ראש וביוזן בבית ה' עד שנהגו ישראל תחילה קלות שנאמר (ירמיה ז יא) המערת פריצים היה הבית הזה, ואחר כך (תהלים פ יג) וארוה כל עובדי דרך, לעולם לא יעשו הערלים רעה

(ב) כ"ז ונכפל כפי ס"ט כנפסק. (ג) כ"ח. (ד) כ"ט.

**רי"מ.** (ב) צ"ל שלא קיללם כו. (ג) סוטה מ"ו ב'.

**רבא.** (א) שם ח' ב'. (ג) כ"ק ג' ב'. (ד) אבות פ"ד מ"ז ולפנינו: מכובד על הכריות. **רבג.** (ב) כעין מה שאמרו נדרים ג' ב': אמרה ליה שמואל רבך הכי דגן אמר לה ידעת ליה אמרה ליה אין גוצא ורבא כריסיה כו' אמר לה לבווייה קאתיה תיהוי ההיא איתתא בשמתא כו' ובבבירות מ"ג ב': רואה את החרד ואת העלית כאחד ושם מ"ד א': מתני רב הונא חד מרידן וחד מדידהו ואיקפד רב יהודה יעני"ש.

אלא אם כן עשו ישראל רעה ביניהם תחילה זה לזה [דף ל'] ולא יתבון תלמידי חכמים  
אאיכ יבון זה את זה תחילה או שמבזין את התורה ואין מזהה בידם.

רכב. (ב) ואם תראה דור שמנהיגם רעים דע לך לפי שהיה להם מנהיג טוב והיו מבזים  
אותו וכתוב (ישעיה ח ו) יען כי מאס העם הוזה את מי השלוח ההלכים  
לאט, ולפי שהצדיקים היו נוהגים בענוה כשהיה להם למחות ביד רעים היו אומרים מה  
אני ראוי להוכיח לו כשהיה לאל ידם או לאבותיהם לכך הרכיב עליהם מנהיג עד שאפילו  
היו חפצים למחות ביד רעים יראים מפניהם וגם אם יוכיחם לא יהיו דבריהם נשמעים  
אפילו לטובה ויהיו כפופים לפני רעים.

רכב. (ג) ואם ראית רשע מאריך או שעה משחקת לו דע לך שיש בידו דבר של זכות  
ומשלמין לו בעולם הזה או ביד אביו ואמו היה זכות ואם אין זכות בידו

דע שלדעתו הוא כדי להגביהו תחילה ואחר כך להשפילו ויותר יצטער מפני הבשת.

רכב. (ג) יש רשע שיש לו פרקליט אחד טוב כגון מקבל אורחים או עוסק במתים ומתים  
יבקשו עליו רחמים אע"פ שיש בידו עבירות וכן המליץ טוב בעבור צבור

למלך או לשלטון או אדוק בצדקות ובגמילות חסדים מרחיקים ממנו פורענות ומאריך ברעתו.

רכב. (ד) אם ראית תלמיד חכם שהאריך ימים דע לך שהוסף דקדוקים על חבריו  
דברים שאין כתובים בתורה שהרי בעניין שבמס' מגילה [[כ"ח א']] כמה

הארכתה ימים ואין שם דבר אחד מן התורה אלא דקדוקים של סברא שאינן של תורה.

רכב. (ה) אם ראית חסידים לוקים דע לך שהיה להם לבקש על אחרים שלא ילקו או  
מתחברים לרשעים או גרים עמהם.

רל. (א) אם ראית מלך או שלטון שלוקח הרבה לפי שהיה לצדיקים לרחם על עניים שלא  
יתרחקו מנשותיהם ומורעם ולא נתנו הקהל לעניים כראוי או מחלוקת ביניהם

או ביטול תפילות או ביטול תורה וכתוב (דברים כח מז מז) תחת אשר לא עבדת את ה'  
אלהך [וגו'] מרוב כל ועבדת את איביך.

רל. (ב) בעיר אחת היתה קהילה גדולה והיו עשירים ומחמת עשרם היו מתנאים ולא  
היו עוסקים בתורה כדבעי להו למיעבד והיה שם זקן אחד חסיד וחכם

אמר להם דעו לכם אם לא תעסקו בתורה ותחזרו בכם תמיה אני אם לא תחבר העיר, כל  
זמן שאותו זקן היה חי בזכותו לא נעשה דבר אבל כשנפטר והלך לעולמו בא מלך

אחד ורחק אותם ונתנו שלישי על פי השבועה, ואמר להם השבעו בתורתכם שנתתם לי  
שלישי מכל ממונכם באו רבילים ואמרו למלך שהטמינו ממנום תחת הקרקע, אמר להם

עברתם על תורתכם ונשבעתם לשקר והוליתם בשבית והחרים את העיר לקיים את דברי  
הזקן כדכתיב (ישעיה מד נו) מקים דבר עבדו.

רלב. (א) כשנהרג ר' עקיבא בקיסרין באתה השמועה אצל ר' יהודה בן בתירה ואצל  
ר' חנניה בן תרדיון עמדו וחגרו מתניהם שק וקרעו בגדיהם (ב) שמעונו לא

נהרג ר' עקיבא על שנכשל על הגול ולא על שלא עמל בתורה בכל כחו לא נהרג  
אלא על מופת שנאמר (יחזקאל כד כד) והיה יחזקאל לכם למופת מכאן ועד ימים (ג)

קלים לא ימצא ישר' בכל מקום שלא יהו מושלמים בו הרוגים שנאמר (ירמיה ט כא)  
כה נאם ה' ונפלה נבלת האדם כדומן על פני השדה, אמרו לא (ד) היו ימים קלים עד

שבא פולמוס ועירב את העולם מכאן ועד י"ב חרש לא היו ימים קלים עד שנהרגו  
(ב) ספ"ט. (ג) ספ"ט. (ד) ספ"ט. (ה) ספ"ט. (ו) ספ"ט.

רלב. (ב) שמחות פ"ח. (ג) צ"ל ואמרו אחינו. (ד) צ"ל מועשים לא ימצא מקום בארץ ישראל  
שלא יהו כו'. (ד) עברו ימים עד וכו' ועוד שם איזה שנים.

## ספר חסידים

ביהודים שנאמר (ישעיה ל"א) חרדו שאננות אילו טרקסאות אמרו לו לא באו י"ב חדש עד שנתקיים כל מה שאמרו ולא מפני שפתחו פיהם לשטן, אלא שהיו רואים מעשים ומוכחים ולא היו מקבלים ועל ר' עקיבא היה להם להתאבל ולהצטער ואין מקבלים תוכחה ולא היו יכולים להתאפק מלומר (שם נ"א) מפני הרעה נאסף הצדיק, ומותר לומר להם דעו כי סופכם רעה תהיה שנאמר (במדבר לב כג) ורעו הטאתכם אשר תמצא אתכם כדי שיחזרו בתשובה כך מותר להוכיח בני דורו לומר [ע"ב] אם לא ישובו במידה שעושים יעשה להם.

רל"ג. (ב) יש הריגת חרב או דבר שלא היה נגזר אלא לכלות הממזרים וכדי שלא לבייש שאם ימותו אלא ממזרים היה נודע והיתה משפחה מביישת מחכירתה ועוד הריגת זו לפי שאבות הכשרים לא עשו סייג לדבר (א) וכתוב (ויקרא ו' יח) במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת, וכתוב (קהלת ג' טו) ומקום הצדק שמה הרשע ועוד שלא היה לכשרים לדור בעיר עם הרשעים וכן כמה נאבד ממון כשישנו עם ממון שנעשה בעולה וכתוב (דה"ב כ' לו) בהתחברך (ב) לרשע פרץ ה' את מעשיך וזהו שנאמר (משלי י"ג כג) ויש נספה בלא משפט.

רל"ד. (ג) אם תראה מדינה שעמי הארץ בה ויש בה שלום ושובע ואין מו"ק להם מאומה ואין בה תורה דע לך שאין ביניהם תלמיד חכם או מוכיח שאין דומה מי שחוטא בשונן למי שחוטא במידה או נמילות חסידים יש ביניהם או אהבה יש ביניהם.

רל"ה. (ג) אם ראית איש עשיר ומצליח ומתחתן בו איש עני צדיק ואחר כך אינו מצליח כבתחילה דע לך לפי שעושה רעה לאותו צדיק ועוד כשהוא מוכיח בדברי שמים אין נשמעין לו ומלבן אתה למד שנא' (בראשית ל' ל') ויברך ה' אתך לרגלי. רל"ו. (ג) מעשה כאדם אחד שהיה מצליח בבנים ובנכסים בא חסיד אחד ונתארח בביתו ומאותו יום והלאה ירד מנכסיו והיתה קללה משולחת בביתו.

אמר האיש מאותו היום שבא חסיד בביתי אני מספיד קייתי טוב ויבא רע, הרי פוטסר שנתברך בנלל יוסף ולבן בנלל יעקב ואני להפך אמר חכם לבן לאחר שעשה ליעקב שלא כדון ירד שמה עשית לו שלא כדון אמר חלילה אמר החכם שמה מוכיח אתכם ואין אתם שומעים לעצתו ואע"פ שאותם מעשים בידך כשהייתם מצליחים לאחר שהוכיח אתכם מיידים אתם לפיכך אין הצלחה לכם (א) כאותה אלמנה שלא שמעה לאלהיה וכתוב (מ"א י"ז) באת אלי להזכיר את עוני אבל מי ששומע לצדיק תכף לו ברכה.

רל"ז. (ד) ואם ראית רשע עשיר ומתחתנים בו בני גדולים דע לך כי העושר לא בא לידו אלא שירע הקב"ה אם לא יהיה לו עושר לא יתחתנו בו לכך הקדים ונתן לו העושר ולא בעבור זכותו מתחתנים בו, אלא זכות אבותיו ואמותיו או שהיו מכזין אותו קודם לכן.

רל"ח. (ה) מדה במדה לא בשלה (בראשית י"ח טו) ותכחש שרה לאמר לא צחקתי לפי שכיונה על ידי יצחק (א) לפיכך מתה על ידי יצחק בעקירתו.

(ב) י"ג. (ג) י"ד. (ד) כ"ז. (ה) כ"ח. (ו) כ"ח.

רל"ט. (ב) בירושלמי יבמות פרק שמיני הלכה ג' א"ר בר חביבא פנים אחת לסי שנה או ל"ט מביא הקב"ה דבר גדול בעולם ומכלה את הממזרים ונוטל עמם כשרים שלא לפרסם את החוטאים ואח"כ כדאמר רבי בשם רשב"ל במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת שלא לפרסם את החוטאים. (ג) צ"ל בהתחברך עם אחוזתו פרץ וגו'.

רל"ו. (ב) יעין בראשית רבה פרשה ג'. רל"ח. (ב) בראשית רבה פרשה ג"ח: ומתה שרה מאותו צער וכן הוא בפרקי דר"א פרק ל"ב אבל זה שכתב רבנו: לפי שכונת הוא דברי עצמו.



רל"ט. מעשה באשה אחת שחלתה ביום הכפורים והיתה צמאה למים ולא שאלה להם והלכה ושתת הרבה וקודם שעברו שלש שנים לילה אחת צמאה למים והלכה ושתת בלילה יחידה ומלאך חבלה תפשה וחנקה ואמרה לבעלה אינה יכולה לחיות עוד כי תפשוהו בגרונה ורצו לחנקה לאחר שני ימים מתה וזהו (ירמיה יז יוד) לתת לאיש כדרכיו כפרי מעלליו וכיוצא בו (ישעיה ג יוד) אמרו לצדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו, תחילה הזכיר צדיק לשון יחיד וסוף פסוק לשון רבים, כי צדיק שויכה את הרבים יש לו חלק עם כל אחד ואחד לעוה"ב, שנא' (שם נ"ב) לכן אחלק לו ברבים, אבל בעוה"ז יאכלו הפרי הצדיק וזרעו.

רמ"ב. מידה במידה לא בטלה, אחד עשה מריבה עם חמיו, חלה חמיו ושלה אחר חתנו לבא אליו כשנשמה למות ולא רצה לבא, ומת חמיו ולא היה שם, לאחר שנים היו בנים לחתנו, וקרא לאחד בשם חמיו ולא ראה טובה בו בהיותו אצלן, והלך בנו ששמו כשם חמיו לארץ אחרת ולקח אשה, וכשמת האב לא היה אצלן, והיה מתאוה לראותו קודם מותו ולא ראהו, וגם הבן מת בארץ אחרת, מידה במידה (ירמיה לא כח) לא אבות יאכלו בסר ושיני בנים תקהינה.

רמ"א. ויאמר יהודה הוציאוהו ותשרף (בראשית לח כד) ולפיכך נתגלגל הדבר שמעל עכן בחרם וכתוב (יהושע ז טו) התלכד בחרם ישראל שרף שהיה לו ליהודה לחקור קודם שיאמר ותשרף, אם לא שאמרה (בראשית לח כח) הכר נא וגו' היתה נשרפת אע"פ לענין נקמה (א) אמר ר' לר' [דף לא] שמעון בנו אותם שרצו לקחת כבוד אבותיך להם קראו אחרים, ויש אומרים אמר לו מכל מקום כיון שלא הועילה מחשבתם למה תכנה שמם וזהו לענין בני אדם שאין אדם יכול לנקום נקמתו שלא נעשה לו.

רמ"ב. מידה במידה לא בטלה עשיר היה מגרש אורחים מביתו וגירש צדיקים לבסוף לאחר מותו נשאר ממנו לבומרים ומה שנשאר ליורשים אברוהו, ומי שמת יצוה ממנו לנאמן כדי שיתן לטובים.

רמ"ג. מעשה באחד שמתה אשתו והניחה לו בנים ולקח הבעל אשה אחרת והיו לו בנים ממנה והיתה האשה מצירה בניה של ראשונה ואין בעלה מוחה לסוף נשתעברו בני השניה בשנתגדלו והיא בעצמה ובעלה לבני הראשונה, כמו (שופטים יא ב) ויגרשו את יפתח ואחר כך כתיב (שם שם ו) קצין תהיה לנו.

רמ"ד. כתיב (הושע ז טו) חוקתי ורועתם ואלי יחשבו רע, ברא לאדם בשת כדי שיתבייש ולא יחטא והוא בעבור הבשת חוטא כמו דוד בעבור הוולד נהרג אוריה לכן שכבו עם פלגשיו ואמנון עם תמר. כל מה שאדם חוטא אם בעבור ממון נפרעין ממנו כממון ואם בעבור כבודו או בעבור הנאת גופו או בעבור קרוביו נפרעין ממנו אותו דבר שחטא בעבורו וכיוצא בו אם זכה ולא חשש בהנאת גופו או ממון או כבוד משלמין לו שכר אותו ממון שלא חשש, שלמה לא שאל על תקנתו עושר אבל רצון בוראו חכמה שאל וניתן לו מה שלא שאל, הרי כל מה שעושה אדם רצון הקב"ה ואינו לתקנתו להנאתו ולכבודו ובאותה שעה היה יכול לעסוק בתקנתו הקב"ה מספיק לו דברים שעווב בעבור הקב"ה, למשה אמר (שמות לב יוד) הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול ולא שאל (א) ואעפ"כ נתקיים בו לכך תקנו תחילה חונן הרעת השיבנו סלח לנו שהוא רצון הקב"ה (ב) ומנשה גרם ליקרע שבטים ונקרע שבטו מעבר לירדן.

רמ"א. (6) הוריות י"ד א'.

רמ"ד. (6) ברכות ז' א'. (3) כן הוא בבראשית רבה פרשה פ"ד.

רמח. ויאסור יוסף מרכבתו (בראשית מו כט) זה הזכות הטביע רכב פרעה וכו' במכילתיה (א) כשבא אדם ללכת בדבר מצוה לרכוב יתקן בעצמו ואם אינו בקי יעמד שם וימהר ויבטל באותו ענין ובאותו מידה תיקון ומעשה אויביו, אדם שעושה המצוה או שחשב אם המעשה קרובה למחשבה שמיד שבאה לו המחשבה מיד עושה הרי כמו כן הקב"ה עושה רצונו (ישעיה סה כד) טרם יקראו ואני אענה, ואם נודר אדם לעשות ומיד עושה כמו כן (שם שם) עוד הם מדברים ואני אשמע, ואם אויביו חושבים עליו רעה אם הצדיק כשחשב רעה על האדם או דבר שבינו לבין קונו לעשות עבירה או עשו לו צער ומיד העביר על מידותיו ומיד ביטל תאותו או בא לידו מצוה ומיד עושה כמו כן הקב"ה עושה רצונו ומיד הקב"ה מבטל ומשבית מחשבות אויביו ומעשיהם כפי המדירות וכפי ההמתנה מודדין לאדם מידה במידה.

רמז. (ב) אם בא ראובן לירי צער והגיד צערו לשמעון ושמעון התחנן על ראובן כאילו הצער על עצמו לבסוף כשיבוא לשמעון שום צער ולא התחנן ראובן על שמעון כמו שמעון עליו הרי כאילו גזלו וכתוב (ישעיה ג יד) גזילת העני בבתיכם ואפילו אם נושע שמעון וכתוב (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך, ואם התחנן על חבריו אע"פ שלא הועיל כשיבא הוא או זרעו לאותו צער זוכר מה שעשה לחבריו כנעשה לו זה המאורע ומושיעו.

רמז. (א) רבי אומר כל מצוה שקבלו אותה ישראל מהר סיני בשמחה עושין אותה בשמחה וכל מצוה שלא קבלו אותה ישראל בשמחה אין עושין אותה בשמחה (ב) רבן שמעון בן גמליאל אומר כל מצוה שמסרו ישראל עצמן בשעת השמד נוהגין אותה בפרהסיא וכל מצוה שלא מסרו עליה עצמן בשעת השמד עדיין הוא מחסה בידם הרי דבר שקשה על האדם לעשותה או אין יכולת בידו יתפלל עליה ויתענה כדי לעשות עושה דמה לי אם מקיימה בשעת השמד ומה לי כשחפץ לעשות ואין לו במה ודוחק את עצמו [ע"ב] או בשת וכלימה יש לו לעשות המצוה ומפציר את עצמו שפעמים קשה עליו כמות והוא מתפלל שגם זרעו יבוא את יצרים לא תזון אותה מצוה ממנו ומורעו. רמח. (א) רבי הונא בשם ר' חייא אמר שרה שירדה למצרים וגדרה עצמה מן העבירה וגנדרו כל הנשים בזכותה הרי כל איש ואשה שעושה גדר לעבירה ומוסר נפשו על הדבר לא יפסוק מורעו שלא יעשו כמהו שלעולם יעשו אותה כמות.

רמז. (ג) (א) ונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא כב לב) ישראל מצווין על קידוש השם ואין הגוים מצווין על קידוש השם (ב) ר' אבא בר זומנא הוה מחייט נבי חד ארמאי ברומי ייתי ליה בשר דנכילה אמר ליה אכיל דלכון אנא קטיל לך אמר ליה אין בעית מיקטל קטיל לית אנא מיכל בשר דנכילה א"ל מאן מורע לך דאילו אכלת הוינא קטל לך (ג) אמר ליה או יהודי יהודי או ארמאי ארמאי הגוים שדוחקים יהודי לאכול נכילה אם רוצה ליהרג כדי שלא יאכל (ד) יכול לעשות.

רמז. (ג) אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר (תהלים קמד ח) פעם אחת גזרו שמד על ישראל להעבירים מעל דתם להטבילם במים שלהם ולעזוב את ה' אלהי ישראל כדי לתפוש אמונת הגוים וישראל עוסקים לברוח ממקומם, והיה לרבים

(ב) כ"ח. (ג) כ"ח. (ג) כ"ח. (ג) כ"ח.

רמח. (ב) בשלח פרשה א'. (ג) שם ולפנינו רש"ש בן אלעזר ועוד כמה שנים.  
רמז. (ב) שבת ק"ל א' ולפנינו רש"ש. (ג) ויקרא רבה פרשה ל"ב.  
רמח. (ב) סנהדרין ע"ד א'. (ג) ירושלמי שביעית פ"ה. (ג) א"ל צריך למחוק. (ד) יעין ש"ך יו"ד סימן קנ"ז סק"א שהביא משם הרמב"ם והרמב"ן דאם נהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו.

שרים שהיו מראים עצמם כאוהבים ואמרו תבואו אלי ואנן עליכם כנגד אויביכם באו אצלם והרגנו ולכך אמרו (א) אל יתייחד יהודי עם הגוי.

**רנ"א.** שני תלמידים היו בעיר אחת והיו הגוים הורגים את היהודים בעבור שלא היו רוצים להשתמד ואילו שני בחורים נסתרו במחבא ולא היו גוים יודעים ובלילה היו יכולים לברוח אמר אחד אצא כרי שיהרגוני על קידוש השם ובפשעיה אחת אבוא בנך ערן (א) שהרי ר' חנניא בן תרדיון דרש ברבים ונשרף וחבירו אמר אם יבאו עלי אהרן אבל לא אצא עליהם שהרי ר' (ב) אמר לר' חנניא בן תרדיון תמיה אני אם לא נשרף הוא וספר תורה עמו (ג) ור' יהודה בן בבא סמך בין שתי עירות שלא יהא נודע ועוד פן ישתכחו דינין.

**רנ"ב.** (ב) שנים שיושבין וביקשו גוים להרג אחד מהם אם אחד תלמיד חכם והשני הדיוט מצוה לומר להדיוט הרגוני ולא חבירי (א) כרבי ראובן בן איצטרובלי שביקש שיהרגוהו ולא ר' עקיבא כי רבים היו צריכים לר' עקיבא.

**רנ"ג.** (א) היה עובר ממקום למקום וככרות של תרומה בידו ואמר לו נכרי תן לי אחד מהם ואטמא ואם לא הרני מטמא את כולם ר' אליעזר אומר ישמא את כולם ואל יתן לו אחת מהם ר' יהושע אומר יניח לפניו אחת על הסלע וכן נוכל לומר לעניין בכור בהמה שאמר הגוי תן לי אחד ואעשה בו מום ואם לאו אעשה בו מום בכולם כזה העניין (ב) וכן (ג) נשים שאמרו להם גוים תנו לנו אחת מכם ונשמא ואם לאו הרי אנו מטמאין את כולכם ישמאו את כולם ואל ימסרו להם נפש אחד מישראל ואפילו פנויה אל ימסרו להציל את נשי איש ובימי חשמונים עשו ברע שהיו נותנים להגמון תחילה אלא שחשבו אין אשה מתעברת מביאה ראשונה ואעפ"כ לא היה להם לתת להגמון וכמו שאמרו לעניין נשים כן זה הדין לעניין הריגה (ג) אם הגוים אומרים תנו לנו נפש אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרגו כולכם יהרגו ואל ימסרו נפש אחד מישראל אבל אם אחד רשע ביניהם שמשים כולם בסכנה שמתקוטט עם הגוים ואומרים לו אל תתקוטט למה אתה משים כולנו בסכנה שמתקוטט ואינו חושש והרג את הגוי נותנים כרי שלא יהרגו שהרי הוא שם את עצמו ואת כולם לידי סכנה.

**רנ"ד.** (א) הני טיעות בני אדם שמהלכין בדרך ופגעו בהן גוים ואמרו להן תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרגו את כולכם אפילו כולם נהרגים אל ימסרו להם נפש אחת מישראל ייחדו להם אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו להם ור' יוחנן אמר אע"פ שאינו חייב מיתה עולא בר קושר תבעה מלכותא [דף לב] עקר ואול ללוד נבי ר' יהושע בן לוי אתון ואקפון מדינתא אמ' לון אין לית אתון יהבין ליה אנן מחרבין מדינתא סלק נביה ר' יהושע בן לוי ופייסיה ויהביה לון הוה אליהו זכור

(ב) סל"ט. (ג) ס"ט.

**רנ"ה.** (ב) עבודה זרה כ"ב א'. (ג) צ"ל יוסי בן קסמא. (ג) סנהדרין י"ד א'.  
**רנ"ו.** (ב) שם י"ח א'. (ג) ובתוס' שם ד"ה אלו ובסנהדרין ערך ר' ראובן כתב כי רצה להציל את ר' יהודה בן בבא וכתב הגמון מהרי"ש נאטאנזאהן בהגהותיו שם כי לא ידע המקור לא לדברי הס"ח ולא לדברי הסה"ד אולם במדרש מעשה עשרה הרוגי מלכות שנדפס בבית המדרש של ר"א יעלינעק חדר ששי צד 28 איתא: ואתריו ר' יהודה בן בבא כו' והיה שם זקן אחד ור' ראובן בן איצטרוגול [איצטרובול?] שמו שלח והביאו כו' אלא אם רצונך אמות אני תחתך ותנצל אתה כו' וזהו מקור דברי רבינו והסנה"ד.

**רנ"ו.** (ב) תרומות פ"ח מ"א. (ג) שם מ"ב. (ג) ירושלמי תרומות סוף פ"ח ובבבלי על דבר למסור אחד להריגה יענין בראשית רבה פרשה צ"ד וקרא רבה פ"ט ובברכות פ"ה מהלכות יסודי התורה ח"ה.  
**רנ"ז.** (ב) ירושלמי שם.

לשוב יתיב מתגלי עלויה ולא איתגלי צם כמה צומין ואיתגלי עלויה אמ' ליה למסורות אני נגלה אמר ליה ולא משנה עשיתי ואמ' ליה ורא משנת החסידים.

רנ"ה (ב) בני אדם שבספינה והיה רוח סערה (א) אין רשאים להפיל גורלות שאם יפול על אהר מהם להפילו בים אין זה לעשות כאשר עשו ליונה בן אמיחי השתא אסמכתא לא קניא לעניין ממון וכל שכן לעניין פיקוח נפש לעניין נפשות שלא יסמכו על פי הגורל ואשר כתיב (ש"א יד מב) ויאמר שאול הפילו בינו ובין יונתן בנו וילכד יהונתן שם היה הארון ומה' כל משפטו והם ידעו באיזה עניין להפיל אבל עתה אין לסמוך על הגורל שנאמר (יהושע יח ו) ויריתי לכם גורל פה לפני ה' אלהינו ואפילו בממון אין מפילין גורל אלא כשהולקין בשוה אבל אין משימין שתי חתיכות כנגד חתיכה אחת אלא אם כן שוין שתיהן כאחת ולא חתיכה גדולה כנגד חתיכה קטנה אלא בשוה באומר הדעת ולפי שהיו צריכין שני שעירי יום הכפורים גורל (ב) ולכך היו שוין במראה ובקומה.

רנ"ו. הוא אלהינו ואנחנו עם סרעיתו (תהלים צה ז) מתי נודעה אלהותו עלינו כשאנו נשחטים כצאן בשביל לקדש שמו הוא אלהינו אע"פ שמפשפש אדם במעשיו ולא מצא עון צריך הוא לומר ברוך דיין האמת ולקבל מאהבה אע"פ שאם נעשה גם בע"ז ועובדיה מצליחים ועובדי הקב"ה נהרנין כצאן ונסתרין כמו בימי אליהו הוא אלהינו ואין עוד אחר (שם ס יד) והוא יבוס צרינו והוא אף מלאכי השרת עוזרין לישראל (זכריה יד ה) ובא ה' אלהי כל קדשים עמך לפי שכתוב (שופטים ה כג) אורו מרוז אמ' מלאך ה' וגו' כי לא באו לעזרת ה' לכך כולם יהיו בעזרת ישראל (תהלים צט ו) קוראים אל ה' והוא יענם והוא טרם יקראו יענם והוא יבוס (ישעיה סג ט) ומלאך פניו הושיעם (בראשית מח טז) המלאך הגאל אתי.

רנ"ז. מעשה בחסיד אחד שהיה באותו מקום שגורו שמד להעבירם התורה אמרו היהודים נשמע כשנוכל לבטל הגזירה הוא וכל הירא דבר ה' ברתו משם התחיל להתענות אמרו לו למה תתענה וכבר יצאת משם אמ' כדי שלא ישתמדו אמרו לו תתענה על שאתה צריך אמר הרי כתיב (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך אילו הייתי שם או בניי הייתי מתענה שיושיעני הקב"ה לחיים בזה חיי שעה כל שכן ע"ד שמד שמסירין ומעבירין מעולם הבא לכך אני מתענה להושיעם מן השמד (א) ואשר תענו לבטל הגזירה ולהשיבם לתורת משה רבינו שכל המתענה ומתפלל בשביל צרכי רצון שמים וצרכי ישראל גם צורכו יעשה והעוסקים בצורכי ציבור וצרכי שמים צרכיו יעשו לו על ידי אחרים כשלמה ששאל חכמה לדון ישראל צרכיו ויתנו לו שנאמ' (מ"א ג יג) גם אשר לא שאלת נתתי לך.

רנ"ח. (א) אמר משה רבינו רבונו של עולם הואיל שלא איכנסם לארץ יכנסו עצמותיי כמו עצמות יוסף אמר הקב"ה דמורה בארעיה מתקבר בארעיה יוסף על שאמר (בראשית מ טז) נגבתי מארץ העברים וכו' עצמותיו ליכנסם לארץ ישראל אבל אתה על ידי ששמעתה (שמות ב יט) איש מצרי הצילנו ושתקתה להם ולא אמרת להם איש עברי אנכי לכך לא יכנסו עצמותיך לארץ מכאן אדם ששומע שהגויים אומרים עליו שהוא גוי שצריך לומר יהודי אני ומה שאומר במסכת נדרים (ב) שיוכל לומר עבדא דגורא אנא, לפי שבהלכה בנדרים מדבר המשפט והאמת אבל עם הצדיקים

(b) מ"ח.

רנ"ה. (b) עיין סימן קס"ט וצ"ע. (3) יומא ס"ב א.  
רנ"ז. (b) שתי תבות אלו יש למחוק.  
רנ"ח. (b) ילקוט דברים רמז תתי"ד. (3) ס"ב ב.

חפץ הקב"ה לדקדק עמהם למה לא עשו לפנים משורת הדין כמעשה דר' יהושע בן לוי בירושלמי (ג) שאמרו אם לא תתנו אותו יהודי נהרונג אותו ואתכם ונתנו אותו בידם ואליהו כעס על זה אמי' לו ר' יהושע והלא מתני' היא אמי' לו היה לך לעשות מידת חסידות להיות כולם הרוגים ולא למסור נפש אחת הרי יש דברים שאע"פ [ע"ב] שהמידה בן יש לעשות יותר מלימודו וכשאמר איש מצרי היה לו לומר איש עברי אנכי (ד) ולכך זכה אליעזר שאמר (בראשית כד לד) עבד אברהם אנכי (ה) ועוד עבדא דנורא אנא לא שיקרי (ו) ור' אליעזר אמר נאמן עלי הדיין ונוצל ונצטער. רנ"ט. ב) אחד סיפר לחבירו אני הלכתי בבגדי כומרים בין הנויות כדי שיהיו סבוות שהיו כומר ולא יזיקוהו ואחד סיפר למדתי ספר גלחים וכשהוא בין הגוים אומר מזמורים בלשונם לקיים (קהלת ז יב) והחכמה תחיה בעליה אמר החכם עליכם נאמר (יחזקאל כ כה) חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם שהרי ר' אליעזר אמר נאמן עלי הדיין ונצטער שעל כך נוצל.

רס"ג. ב) (במדבר כג ט) ובגוים לא יתחשב (ישעיה סא ט) כל ראייהם וכידום כי הם זרע בך ה' כיצר שלא יאמרו ישראל אם באים חילים שלא יעשו על בנדיהם שתי וערב ושלא יעשו עצמם כאילו הם כומרים שלא ישימו על בתייהם שתי וערב ושלא ינלחו בנובה הראש ככומרים וגלחים שיהיו הגוים סבורים שהם גוים ואם גוים עוברים ופוגעים בהם יהודים והגוים הולכים בבית ע"ז לא ילכו היהודים עמהם שיהיו סבורים שהם גוים שנאמר (תהלים מד כא) אם שכחנו שם אלהינו ונפרוש כפינו לאל זר וכתיב (מ"ב כג) ויבא יהוא ויהונדב בן רכב בית הבעל ויאמר לעבדי הבעל חפשו וראו פן יש פה עמכם מעבדי ה' כי אם עבדי הבעל לברם כי היו יראים פן יהיה מעבדי ה' עמהם מיראת המלך.

רס"א. ג) והאשה שהולכת בדרך ושמעה שפוגעין בה גוים ויראה פן ישכבו עמה יכולה ללבוש את עצמה כנומרת כדי שיהיו סבורים שהיא כנומרת ולא ישכבו עמה ואם היא שמעה שפריצי ישראל יפגעו בה כמו כן מותרת ללבוש מלבוש נכרית ולומר היא גויה ולומר היא תצעוק ותלשין עליהם ויכולה לצעוק קודם כדי שיבאו גוים לעזר לה אע"פ שיהרגו את הפריצים.

רס"ב. ד) בשעת השמד מקצתם נהרגו ומקצתם נשתמדו על מנת לחזור לדת יהודית כשיוכלו אלא מפני אבחת חרב נשתמדו, הגוים שנהרגו בעליהן או שהיו פנויות מקצתן היו אומרים שמא הערלים ישמאו אותם ואמרו רוצות להיות כומרות אבל נקבות קטנות לא שמו שם כי אמרו אם יברחו לא יניחו את המך מהם ואחרות לבשו שחורות כביהם כי אמרו אם יהיו כנומרות לא יוכלו מהרה לברוח אמרו להם הגוים או תהיו ככומריא או תלבשו לבנים ולבשו לבנים כי אמרו שמא אם יהיו ככומריא לא יוכלו מהרה לברוח ואמרו החכמים שבהם אם ישמאו אותם בעל כרחם דרך זנות אינו כל כך עון כאותם שבכומריא ששומרין אותן כמה שנים שלא יברחו ואוכלות דבר טמא ומתללות שבתות אבל אם הערלים ידחקו אותם להנשא לערל שאינה יכולה לברוח מפני הבעל ששומרת אותה מושב שתהיה ככומריא שלא ישמאנה הערל.

(ב) כ"ב. (ג) כ"ב. (ד) כ"ב. (ה) כ"ב. (ו) כ"ב.

(א) תרומות סוף פ"ח. (ד) וזהו וירא דף ק"ג א': בן יכבד אב ועבד אדוניו דא אליעזר לאברהם כו' אלא אמר עבד אברהם אנכי בגין לסלקא בשבחה דאברהם ולאוקיר ליה בעונייהו ובילקוט חיי שרה רמז ק"ט ובשביל שגמל אליעזר חסד ליצחק הוציאו לחרות ונתן לו הקב"ה שכר בעולם הזה והעמידו למלך והוא עוג מלך הבשן. (ה) עיין שם בגדרים תוד"ה עבדא. (ו) עבודה זרה ט"ז ב'.

ספר חסידים

רסג. יש שנהרג על קידוש ה' ויש צדיקים שאינם נהרגים על קידוש ה' אלא מתים בידי שמים על מותיהם ואלו היה בשעת השמד היו נהרגים ולמה יפסידו אלא שפוחתים להם מן השכר כנגד טובת הנאה שחפצים שלא לבוא לידי כך כדי שיחיו ויולידו בנים ואותן הנהרגים עודפים עליהם שכר כנגד חיי העולם הזה שלא קבלו ועולה מדת הדין לשעון כנגד הרשעים אם היה מביאן לידי מחשבת ונסיון שלא היו יכולים לעמוד ולקבל פורענות כנגד הנסיון שלא יוכלו לעמוד ויכולים הצדיקים לומר יש להם שכר שנלוו וידוע לך אם היינו באים לידי נסיון היינו יכולין לעמוד ולא היינו חוטאים.

רסד. הרבה יהודים נהרגים בשעת הנזירה והרבה נמרו בלבן ליהרג ונצלו וראה יהודי אחד שמו ר' ישראל וראהו בחלום וגם הונג אחד שמו רבי שבתאי אמ' לו ר' שבתאי ההונג הרי כל אותם שנמרו בלבם ליהרג על קידוש ה' חלקם בנג ערן עמנו.

רסה. רשע אחד היה קבור בין ההרונים בא בחלום לאדם חשוב חי שיוציאוהו מביניהם שקשה להם ביותר.

רסו. מעשה בתלמיד חכם צדיק שקברוהו אצל מי שאינו הגון בא הצדיק לכל בני העיר בחלום ואמר הרעותם לי שקברתוני אצל בית הכסא שריחו רע וקשה לי העשן ושמו אבנים בין קבר הצדיק לקבר הרשע כמחיצה ומשם והלאה לא בא להם בחלום.

רסז. (א) אסור לקבור רשע אצל צדיק שהחיה אלישע את הרשע שלא יהא קבור אצלו שנאמר (ב) אוי לרשע אוי לשכנו אבל קוברים רשע אצל רשע וצדיק אצל צדיק.

רסח. (א) מי שמת מנודה בחרם הקהלות מרחיקין קברו יותר מח' אמות משאר הקברים שלא תגע תפוסת קבר אחר שהוא ד' אמות בקברו.

רסט. קהל אחד רצו ללכת למקום אחר בא מת לאחר בחלום ואמר לאחר אל תעזבו אותנו כי יש לנו הנאה כשתלכו לבית הקברות ואם תעזבונו דעו שתהרגו ולא חששו ונהרגו כלם.

רע. ברזילי הנלעדי אמר (שמואל ב' יט לח) אמות בעירי כי הנאה יש למתים שאוהבים הולכים על קבריהם ומבקשים לנשמתן טובה מטיבין להם באותו עולם וגם כשמבקשים עליהם הם מתפללים על החיים (א) וכלב בן יפונה נשתטח על קברי האבות.

רעא. אחד נרדם בלילה בבית הכנסת וסגרו השמש בחצי הלילה נעור וראה הנשמות מעוטפות בטליתות ושני בני אדם שעדיין עומדים בחיים בתוכם אותן שנים חיו ימים מועטים ומתו.

רעב. גויה נפגרה וכששמה בשוחה חיתה עמדה ואמרה בעולם אחר הייתי וראיתי הגמונים אבודים בגיהנום וגם אותם שעדיין חיים אמרה באותו זמן ימותו ויבאו בגיהנום וראיתי יהודים בנג ערן ואשה יהודית הכירה ואמרה שראתה

(ב) כ"ג. (ג) כ"ג. (ד) תש"ה. (ה) תש"ו. (ו) תש"ז. (ז) תש"ח. (ח) תש"י וכפול לקמן סי' תתשל"ז. (ט) תש"ח. (י) ר"ע ונעלם לקמן סי' תשי"ט.

רסז. (ב) סנהדרין מ"ז א'. (ג) ספרא מצורע פרשה ו' נגעים פ"ב מ"ו. סוכה ג'ו ב'.

רסח. (ב) תב"י ביו"ד סי' של"ד כתב כי מנודה נקבר בקברי אבותיו.

רע. (ב) סוטה ל"ד ב' ויעוין רש"י יבמות ק"ב א' ד"ה תלתא כו' ובאים על קברו עם שאר העם.

בית יד שלה מטונף בחלב אמ' זה למה את משונה מחברותיך אמרה פעם אחת הרלקתי נר בשבת ובית יד שלי היה מטונף בחלב לכך נעשה לי זה הבשת.  
**רעג. ב.** כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' (דברים כא ח) אמרו (א) ראוייה כפרה זו שתכפר אף על יוצאי מצרים כלומר על כל המתים משיצאו ממצרים ואיך יכול המעשה לכפר על מי שלא עשאה בחייו? והלא (ב) חטאת שמחו בעליה למיתה אולא לפי שאין כפרה לאחר מיתה כי בחבלי מות האדם נתכפרו לו עונותיו אלא כך אמר ברא מזכיה אבא כגון שהאב חוטא ונותן את בנו ללמוד תורה ומעשים טובים הואיל ועל ידי האב וזה ברא מזכיה אבא ואם האבות צוו לבנים לעשות דברים לאחר מות האב הרי כשיעשו הבנים כאלו עשו האבות כפר לעמך ישראל אשר פדית (ג) ומכאן תקנו שנודרין צדקה שיישב למי שכבר מתו ומצינו שהמתים מתפללין על הבנים שנאמר (שמות מז יד) ותעל שכבת הטל (ד) פלפול תפילה שוכבי קבר וכן מועיל למתים שחיים מתפללים עליהם או צדקה ונותנין עליהם (משלי יא ד) וצדקה תציל ממות שבוה העולם וצדקה תציל ממות שלעתיד (ה) שהרי שמואל ביקש על לוי וכל שכן אם נותנים צדקה בשבילו כי מה לי תפלה מה לי צדקה דוקא אם חטא וזכה אבל אם לא זכה לא יועיל בעוה"ז יכול להטיב לנפש המת ואם שתק בעולם הזה ולא ביקש גם לא יבקש לעתיד ואם ביקש בעולם הזה לא יבקש למת (ו) ורבי מאיר שאמר כשימות יעלה עשן מקברו דאחר ורבי יוחנן אמר אקהנו מניהם ולמה לא יכלו לעשות כן בחייהם (ז) כי רבו פשעיו של אחר אם לא שרבי מאיר בכח עשה וכן ר' יוחנן לאחר מותם שהשווער נדחה מפניהם לא היה מועיל בחייהם בבקשה כי בעולם הבא עשו בכח ומכל מקום כשמתפללין בעולם הזה נעשה לטוב למת (ח) ומתלמידיו דרב במסכת נדה לאחר מותם הרם מזה על זה להודיע שהשלימו יחדיו יבא שלום וינחו על משכבותם.

**רעד. ג.** מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישרים (ישעיה מר כו) עליונים מסכימים לדעת תחתונים כשעליונים אומרים לכך וכך ראויים אותם אמר הקב"ה המתניו עד שהצדיקים יאמרו ככם (א) ולכך לא היה אומר שמועה מפי ר' מאיר עד שאמורא אמר רבי מאיר רימון מצא תוכו אכל קליפתו זרק ואמר השתא קאמר מפומיה והלא הכל גלוי לפניו אלא שחפץ שיסכימו עליונים ותחתונים למדת משפטיו שנאמר (תהלים נא ו) למען תצדק בדברך תוכה בשפטך (תהלים פה יב) אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף כשאדם צדיק ודן דין אמת לאמתיו ומחפש איזה מדה הטובה לו ראוי לעושי רצונו מדה במדה ומדת פורענות ומכוין לדעת העליונים (שם שם יא) חסד ואמת נפשו צדק ושלום נשקו על מדת פורענות ואמר השטן רבונו של עולם אפילו תחתונים מסכימים לדעתי ועל מדה טובה שגראה בעיני הצדיקים ואומרים בפהם שני' (תהלים נא ו) תצדק בדברך אמר אליהו והלא הצדיקים מסכימים לדעתנו

(ב) תשעין. (ג) כעין זה לעיל סי' ל"ה. (ד) כ"ד.

**רעג.** (ב) חוריות ו' א'. (ג) יומא ג' א'. (ד) בילקוט שופטים מהספרי ובתנחומא האזינו: כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים כלומר שהמתים צריכין כפרה ובספר חשמונאים ב' י"ב כי יהודה המכבי שלח אלפים דרכמונים כסף קרבן אשם לירושלים לכפר על המתים ויעוין תמורה כ"א שאמרו אין כפרה למתים וצ"ע. ובמסכת כלה פ"ב מובא במנורת המאור נר ג' פ"א יסר כנך ויניחך למד כנך תורה ויניחך מדינה של גיהנם ויתן מעדנים לנפשך שיוכנסך לגן עדן עם הצדיקים ובוזר סוף פרשה בחוקותי: אי האי ברא אויל באורת מישור ותיקן עובדותיו ודאי מוקיר ליה בהתוא עלמא ויעוין בבלי סנהדרין ק"ד א' וירושלמי שם. (ד) ילקוט בשלח רמז ר"ס תפלתן של אבות. (ה) ברכות י"ח ב'. (ו) חגיגה ט"ז ב'. (ז) בזה מתורץ קושיית הגר"ח במור או"ח סי' תרכ"א סק"ג יעו"ש. (ח) נדה ל"ז א'.

**רעד.** (ב) חגיגה ט"ז ב'.

## ספר חסידים

ובשנפטר לעולמו באים מדות הדין של מעלה ומנשקים אותן שכיוון לדעתן וכל האומר דבר שמועה מפייהם הן מתפללים שם עליו ומליצים טובה עליו כשישראל עושין רצונו של מקום. גורם שבעלי דינים של מעלה מנשקים זה את זה ואם לאו (ישעיה לג ז) מלאכי שלום מר יכביון וזה שנא' (שם כז ה) יעשה שלום לי שלום יעשה לי.

**רעה.** לא יוציא אדם מפיו אלא אם כן יודע שרצון הקב"ה בדבר או (איוב כב כח) ותגור אמר ויקם לך הנה ר' מאיר למד מפי אחר ונתגלגל הדבר שאמרו (א) אחרים אומרים ולא הזכירו שמו בבית המדרש על דברים שאמר (ב) לא הזכירו שמו על דבריו וכשאומר האמורא ר' מאיר רמון מצא חוכו אכל ואמ' אליהו זכור לטוב השתא קאמר רבי מאיר בני אומר פירוש עד עתה נענש בעבור אחר ובעבור שגם שהוצרכו לומר אחרים אומרים עד עתה נתנו זמן שלא להזכיר שמו אבל מכאן ואילך מזכירין שמו. **רעז.** (א) רבי אומר יום הכפורים מכפר בין על השבים בין על שאינן שבים ותימאה הוא וכי משוא פנים בדבר שזה עושים מעשים רעים ויתכפר לו

ואם אדם ימות אחר יום הכפורים ולא חטא אחר יום הכפורים איך ימות וקשה הדבר הרי מה חילוק בין צדיק לרשע ועוד לר' לא היה צריך לבקש סליחה ביום הכפורים אלא לעניין גזירה כשנזדוין על האומה וסנין מספר בני ישראל (במדבר א ג) מבין עשרים שנה ומעלה אם רבו הזכאים הרי כף זכות מכרעת כגון זה שנזדוין לשבע כי לא יתכן לומר לשדה זה נשם ולשדה של הרשע לא ישלח זה לא יתכן זה מועיל שמתענין כולם גדולים וקטנים ועוד שנימול אברהם אבינו הרי הצער שלו מועיל לזרעו שני בני אדם נושאים משא אם היה זה לבד וזה לבד לא היו יכולים לשאת כמו בשניהם יחדיו שנים מרימים קולם יותר נשמע מזה לבד ומזה לבד כך יום הכפורים לפי שמתענין יחד גדולים וקטנים לכך אפילו יחטאו יחידים גזירה שנכונה לרבים כגון נשמים ושובע מכפר יום הכפורים שלא יפסיד היחיד לרבים, ולחכמים אין יום הכפורים מכפר אלא על השבים ומפסיד להם אותו היחיד קצת אבל אם הרבים חוטאים יכריע כף חוכה לנזור לרבים עצירת נשמים ורעב אבל למתול לו לרשע לגמרי אין יום הכפורים מכפר אפילו לרבי כיון שאינו שוב אם לא תאמר כן לא היה אדם במיעוט זכיות שהרי נמחלין עונותיו אלא כמו שכתבנו ויש שאומרים לעניין העולם הזה מכפר על שאינן שבים שהרי בספרי (ב) אומר (שם ו כו) ישא ה' פניו אליך בעולם הזה לא ישא בעולם הבא ויש שעוברין על עבירות חמורות ומאריכין ימים ולא שבו מעונותיהם כי אם יום הכפורים מכפר אף על שאין שבים כר' אם כן לא יהא מגלה פנים בתורה וכו' (ג) והאי (ד) דחנקתיה אומצא ביום הכפורים על זה לא כפר יום הכפורים לר' אם הועיל לו [דף לד] אם כן לא חנקתיה אומצא אם כן למה כתיב ביום הכפורים ושאר עבירות הרי אם יום הכפורים מכפר לא היה מת בכרת אחר כך אלא לענין גזירת רבים לענין זה מכפר אף על שאינן שבים שהרי מתענין בו אף קטנים ומעבורות.

**רעז.** דריש (א) ר' עקיבא (ישעיה ה יד) לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוקים אין כתיב כאן אלא לבלי חוק מי שאין בידו מצוה אחת שיכריע לו לכף זכות. הדא דאת אמרת לעולם הבא אבל בעולם הזה אפילו תתקצצ' מלאכים

**רעה.** (b) הוריות י"ד א'. (3) מכאן עד וכשאמר יש למחוק.

**רעז.** (b) יומא פ"ה ב'. (3) נשא פסקא מ"ב. (3) ירושלמי פאה פ"א ה"א. (7) שבועות י"ג ב'.

**רעז.** (b) ירושלמי קדושין פ"א ה"ט.



מלמדים עליו חובה ומלאך אחד מלמד עליו זכות ואפילו תתקצ"ט צדיקין מאותו המלאך מלמד עליו חובה וצד אחד מן אותו מלאך מלמד עליו זכות הקב"ה מכריעו לכף זכות מה טעם שנאמר (איוב לג כג) אם יש עליו מליץ אחד מאלף אין כתיב כאן אלא אחד מני אלף מאלף צדיקין מאותו מלאך (שם שם כד) ויחננו ויאמר פדעוהו מדרת שחת מצאתי כופר היא דאת אמרת בעולם הזה אבל לעולם הבא רובו זכיות יורש גן עדן רובו חובות יורש גיהנם. ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק שומר אדם עצמו מעבירה פעם ראשונה ושניה ושלישית מבאן ואילך הקב"ה משמרו מה טעם (שם שם כט) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלוש עס גבר א"ר ועירא ובלחוד דלא יתב לה מה טעם (קהלת ד יב) והחוט המשולש לא לעולם ינתק אין כתוב כאן אלא לא במהרה ינתק אין מטרתה עילוי מפקס הוא ר' הונא בשם ר' אבהו אמר הקב"ה אין לפניו שנחה הא מפני ישראל נעשה שכחן מה טעם (שמות לד ז) נושא עון נשא עון כתיב וכן דוד אמר (תהלים פה ג) נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה. ומה שאמר רבי יום הכפורים מכפר בין עשה תשובה בין לא עשה בעולם הזה שהרי רשעים מצליחים הרי רשע שעשה כ' זכיות וק' עונות וצדיק עשה י"ט זכיות ומעט עונות אם אין עון כשעבר עליהם יום הכפורים אם יום הכפורים מכפר לשאינן שבין נמצאת אתה אומר שחלקו של רשע מעולה מחלקו של צדיק וכי יתכן זה אלא בעולם זה מיירי כמו שנכתב למעלה שהעתקנו מתלמוד ירושלמי בקדושין היא דאת אמרת בעולם הזה אבל לעולם הבא רובא זכיות יורשין עדן רובא עבירות יורש גיהנום ובספרי (במדבר ו כו) ישא ה' פניו אליך בעולם הזה אשר לא ישא פנים לעולם הבא (תהלים מט ח) אח לא פדה יפדה איש. וכתיב (יחזקאל יח ב) הנפש החוטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב והעולם הזה במול והעולם הבא אין מול וכנגד מה שנחנה מן העולם הזה ממעטין לו לעולם [הבא] וכנגד הצער בעולם הזה ממעטין בניהונם אבל מי שתדיר צערו בעולם הזה (ב) באשה רעה ואין יכול לגרשה (ג) ודקדוקי עניות ויסורין התדירין והרשות וכל ענין צער שאין בידו להציל עצמו כגון שיש לו בנים ואין יכול לעשות בהם (ד) כמו האם או אין מניחין לו לגרש אשתו רעה הוי הצער במקום גיהנום וכגון שקבלם באהבה בעולם הזה.

**רעה.** בכל עצב יהיה מותר (משלי יד כג) אם אדם שרוי בייסורין כח' (ישעיה נג יוד) יראה ורע יאריך ימים ויחשוב הרי אחרים נהנין מייסורין שלי שנא' (שם שם ה) ובחבורתו נרפא לנו ואפילו [משחק] לא יהנה הצדיק וביום (א) שרבינו הקדוש היה שחק היה בא שום פורענות לעולם (ב) וכשתלה ר' אליעזר שחק ר' עקיבא אמר לפי שאתה הייתה שרוי בטובה הייתי אומר קבלת עולמך בזה העולם ולכך טוב שלא ישחקו אדם ושלא יהנה משחק ומשאר טיולים אבל מצוה לשמוח בהקב"ה שנאמר (שם סא י) שוש איש ב' תגל נפשי באלהי (תהלים פט יז) בשמך יגילון כל היום: **רעמ.** (ב) כתיב (תהלים ב יא) עברו את ה' ביראה וכתיב (שם ק ב) עברו את ה' בשמחה אם אדם שמה מאד (א) יזכור לו יום המיתה ואם הוא עצב (ב) יחשוב מילי דבדיחותא דברי תורה שיהא לבו שמח.

**רפ.** (ג) חכם א' צוה לבנו שלא יהנה יותר מרי בעולם הזה שלא יעברו עליו ארבעים יום בלא תענית ואפילו על שונאו יתפלל שיעבוד להקב"ה:

(ה) פ"ט. (ז) כ"ה.

(ג) פסחים ק"ג ב'. (ב) עירובין מ"א ב'. (ד) אולי צ"ל מפני האם. **רעה.** (ה) גדרים נ' ב'. (ג) מנהדרין ק"א א'. (ה) ברכות ה' א'. (ג) כמו שאמרו שבת ל' ב' ויעוין פ"ה משמונה פרקים להרמב"ם שכתב: כמ"ש כי תווי חלשי רבנן מגרסייהו הווי אמרי מילתא דבדיחותא.